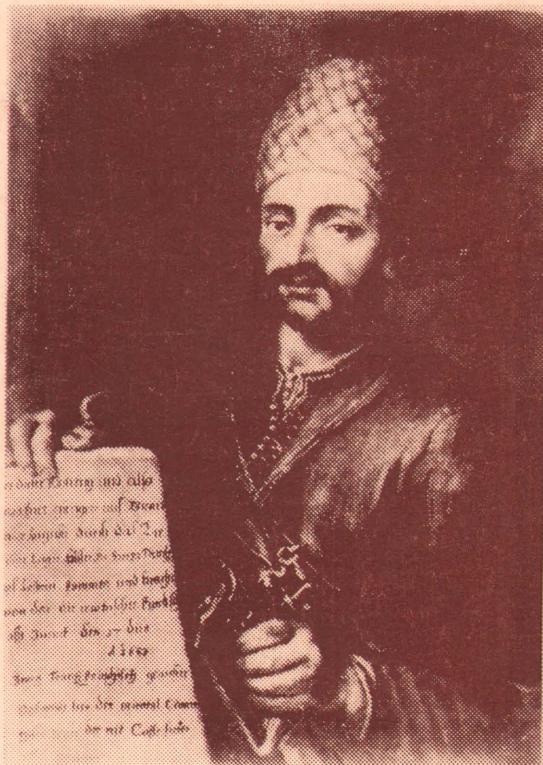

ЮРІЙ ФРАНЦ КУЛЬЧИЦЬКИЙ І КОЗАКИ

герої віденської перемоги

1983 р.

ЗБІРКА СТАТТЕЙ

З а м і т к а : В деяких тут поміщених статтях є подані джерела, з яких автори користали. В інших статтях, між іншим, користали ми з матеріалів та джерел зібраних в бібліографічний колекції бл. п. інж. Степана Кульчицького. За доступ до таких джерел дякуємо п. Галі Кульчицькій — дружині покійного.

— Редакція.

НАКЛАДОМ ГОЛОВНОЇ УПРАВИ Т-ВА „БОЙКІВЩИНА”

ЮРІЙ ФРАНЦ КУЛЬЧИЦЬКИЙ І КОЗАКИ

**ГЕРОЇ ВІДЕНСЬКОЇ ПЕРЕМОГИ
1683 Р.**

З БІРКА СТАТТЕЙ

Опрацював і зредагував мгр. Мирон Утристко

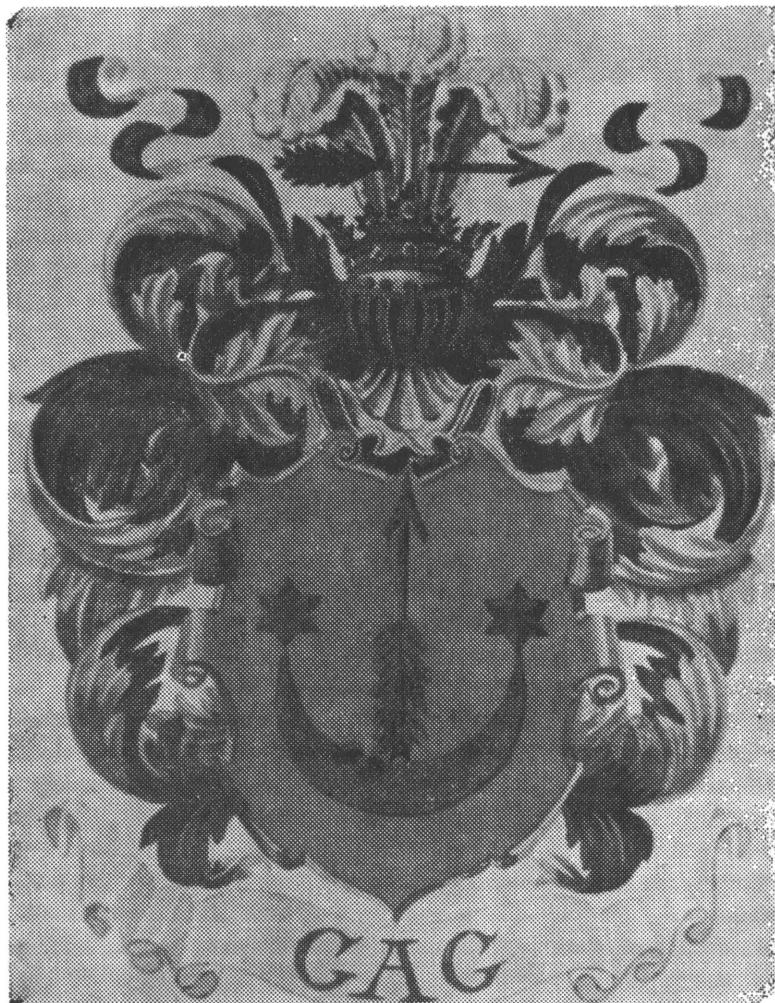
**Книжка ця виходить як 49 (2/38) число „Літопису Бойківщини“
за липень-грудень 1983
Філадельфія, ЗСА**

GEORG FRANZ KOLSCHITZKY & COSSACKS

Heroes of Vienna Victory

1683

Editor — Esq. Myron Utrysko

G. F. Kolschitzky's Coat-of-arms

“Litopys Boykivshchyny”, No. 49 (2/38), July-December 1983
Philadelphia, Pa., USA

Вступне слово

В 1933 р. у 250-ліття перемоги з'єднаних християнських військ над турками під Віднем, не лише Австрія, але теж і інші європейські держави відзначали цю замітну подію.

Українці у Львові вже тоді видвигали великі заслуги українців в тій перемозі. Тодішня українська преса підкреслювала геройський подвиг українця Юрія Ф. Кульчицького в обороні Відня, та участь українських козацьких частин, які мали рішальний вплив на побіду. Того ж року вийшли у Львові 2 брошурки д-ра Івана Німчука: 1) „Юрій Франц Кульчицький і його подвиг”, 2) „Українці і відсіч Відня в році 1683”, та новелля Івана Филипчака „Юрій Кульчицький — герой Відня”. У Відні в німецькій мові Остапа Грицая „Українці і визволення Відня 1683 р.”

Сьогодні у 300-ліття цієї визначної події появився ряд різних видань, що описують перебіг тих змагань, які мали рішальний вплив на дальшу долю Європи. В них насвітлюється також політичну ситуацію в світі в другій половині XVII стол. Це були часи найбільших осягів і успіхів турецьких ісламських військ султанської імперії. Всі бачили велику загрозу від турків для дальнього існування західно-європейської культури і християнізму. Тому Св. отець папа Інокентій XI окремими папськими булями закликав християнську Європу до відсічі проти наїзду ісламських бусурменів на Європу. Турецькі султани, що були теж найвищими каліфами, це є керівниками магометанської віри, підготовляючи наїзд на Європу, робили це під гаслом за „правовірну” ісламську віру проти „невірних” християн.

Побіда над турками під Віднем тому 300 років, мала далеко ширше значення, ніж рятунок Австрії, це була побіда християнської Європи над східною магометанською вірою і турецькою імперією, яка від того часу тратила одні краї за другими, найперше Угорщину, відтак краї над Чорним морем, африканські країни Альжір і Туніс, та інші.

Обложений в 1683 р. турками Віденський пожежами від турецьких запальних стріл, десяткований епідеміями і

голодом, тримався останками сил. Історичні факти доказують, що українець Юрій Фр. Кульчицький був одиноким кур'єром, що завдяки геройській відвазі перейшов крізь облягаючі Відень турецькі тaborи, зв'язався з військами, що йшли на поміч і прискорив відсіч. Завдяки очайдушному і несподіваному насокові українських козацьких і лицарських полків, що були в армії Собеського, на турецький табір, і його погромові, Віденсь врятувався від знищення і поневолення, а з ним і ціла західня Європа. Ця перемога і розбиття тур. армії так скріпили європейські держави, що турки вже ніколи і ніде не могли їм ставити успішного опору. Від того часу вплив і престиж християнської віри сильно зросі не лише в Європі, але і на інших континентах земської кулі.

В тому часі Україна була дуже ослаблена постійними турецькими і монгольськими нападами. Будучи неначе охоронним муром для Зах. Європи, Україна сама спливала ріками крові. Тисячі української молоді турки забирали в ясир та виховували з неї своїх яничарів. По побіді під Віднем ті напади дуже зменшились, а з часом зовсім устали. Це було до певної міри теж полегшею для українського населення.

Досі в чужомовних виданнях, що описують ці подїї, дуже мало говориться про визначну і рішальну ролю українців в тій чудесній обороні Відня, в якій кількадесят тисяч союзних військ, в тому к. 15 тисяч козаків і 7 тисяч українських лицарів, розгромили двосоттисячу турецьку армію!

В чужій літературі стрічаються різні видумки про Юрія Кульчицького, мовляв, він поляк, то знов він серб, але дуже мало читається правди, що він українець. Заслугу українських козаків приписується полякам, тому що вони були включені до армії Собеського. Вже не раз так було в історії, що... славу сусід добрий взяв...

Тепер у 300-ліття тієї славної перемоги, нам треба висвітлювати ті історичні факти і інформувати всіх про правду під Віднем, та хто причинився до тієї побіди.

Т-во Українських Філятелістів у Відні разом з Т-вом „Бойківщина“ видали недавно книжку в німецькій і українській мовах Бориса Ямінського п. з. „Віденсь 1683 — Козаки і Кульчицький“. Те число „Літопису Бойківщини“ також присвячуємо 300-літтю побіди під Віднем та участі в ній наших козаків, і краянові з Бойківщини Юрієvi Fr. Кульчицькому.

Мирон Утриско

Борис Ямінський (Відень/Австрія)

ГЕРОЙ ВІДНЯ — УКРАЇНЕЦЬ ЮРІЙ ФРАНЦ КУЛЬЧИЦЬКИЙ

Юрій Франц Кульчицький народився близько 1640 року в селі Кульчиці Шляхетські коло Самбора на Бойківщині в Україні. Там він ходив до церковної школи. В юнацькому віці пішов до запорозьких козаків, де навчився турецької мови і був перекладачем. Під час одного із походів запорозьких козаків проти турків він попав у турецький полон. В Туреччині вдосконалив своє знання турецької мови та пізнав турецькі звичаї й обичаї.

Пізніше Кульчицький був перекладачем в білгородській філії „Орієнタルної Торговельної Компанії”, що приймала на службу переважно таких, які знали чужі мови і чужі країни. „Орієнタルну Торговельну Компанію” заснували віденські купці під патронатом цісаря Леопольда I, щоб розвинути торгівлю з південно-східною Европою та Близьким Сходом, з чого очікували великі фінансові здобутки. Завдяки цій діяльності Кульчицький уперше мав контакт з Віднем. Свою працю в „Орієнタルній Торговельній Компанії” він залишив перед 1678 роком. Того ж року став імпортером орієнタルних речей у Відні. І цілком можливо, що вже тоді Кульчицький був кур'єром, що перевозив листи цісаря Леопольда I до його посольства в Туреччині. Доказом цього може бути факт, що Кульчицький в 1684 році, отже вже по битві під Віднем, коли кур'єрська служба була майже неможлива, ще і далі підписувався як „Ціарський придворний кур'єр у Туреччині”.

Українське походження Юрія Франца Кульчицького

Предки роду Кульчицьких прийшли в околицю Самбора із Полісся за часів Галицького князя Льва I Даниловича (1264-1289). Рід селянської шляхти Кульчицьких був широко розгалужений. Для кращого відрізнення поодинокі галузі тої родини приймали особливі прізвища, як напр.: Аврамович, Хапка-Тарасович, Цмайло, Дашкович, Дашинич, Гут, Гавич, Макарович, Мількович, Окіпський, Поливка, Ручка, Смук, Сметанка, Шелестович, Штокайло, Тулюк-Тарасович, Вачинич, Васькович, Волчко, Зигайло, Костик, Колодчак, Кричинич, Густ, Шумило й інші. Юрій Франц Кульчицький належав до родинної галузі Шелестович. Він мав також родинний герб — „Сас”.

В деяких непоінформованих тогочасних публікаціях називають Кульчицького „райцом” або „греко-православним сербом”, в інших знову — поляком, а один автор книжки вважав його навіть за вірменина. Справді була південно-мадярська місцевість Цомбор, яка тоді належала до турецької держави і в якій помітні впливи турецької, мадярської, сербської і румунської мов. Також відомо, що Кульчицький, крім турецької, говорив також мадярською і румунською мовами та бував в товаристві купців з південної Мадярщини та Сербії. Однак проти погляду, що Кульчицький був сербського походження і родом з південно-мадярської місцевості Цомбор, свідчить факт, що в цій місцевості ніколи не жила шляхетська родина Кульчицьких із гербом „Сас”.

Всі історики зазначають, що Юрій Франц Кульчицький був православним, а це вже ясний доказ, що він не був поляком. Поляком могли його назвати хіба тому, що самбірська область в Галичині тоді належала до Польщі і її мешканці були громадянами польської держави. Його прізвище і його герб якраз достатньо доказують, що він походив із тої української родини, яка свого часу із карпатських околодиць перенеслася до Кульчиць Шляхетських біля Самбора в Галичині, де ця шляхетська родина, потомки якої живуть і нині, до кінця 18-го століття трималася православної віри.

Кульчицький і друга турецька облога Відня 1683 р.

Високий віденський достойник в брошурці „Жорстока облога цісарської резиденції міста Відня Ахметом II”, яка з'явилася в Гамбурзі 1684 р. описує ролю Кульчицького під час турецької облоги Відня. А сам Кульчицький описує тодішні події в брошурці, що з'явилася 1684 р. у Відні і Зальцбурзі.

Коли турки почали облогу Відня 14 липня 1683 р., Кульчицький жив у Леопольдштадті (тепер друга дільниця Відня) і мешкав в домі капітана Амброзія Франка. Для оборони міста Франк зібраав компанію добровольців із власників ресторанів і одного з перших прийняв Кульчицького. Великий везір розставив свою майже 200.000 армію правобіч Дунаю, облягаючи Віденський півколом. Його військо стояло коло Швехату в напрямі на Гумпендорф, Отакрінг, Гернальс, Верінг аж до Нусдорфу (тепер місто Швехат і віденські дільниці 6, 16, 17, 18 і 19). Віденців охопив великий страх. Обороноець Відня граф Ернст Рідігер Штаргемберг мав до диспозиції 16.000 людей регулярного війська й 6.000 громадян Відня. Вночі на 17

липня ситуація для оборонців Відня значно погіршилася, бо війська великого везіра Кара Мустафи зайняли Пратер і Леопольдштадт (тепер друга дільниця Відня) і так перервали зв'язок Відня з лівим берегом Дунаю та його зовсім відтяли від зовнішнього світу. В місті голод, епідемія-червінка, які зменшили число оборонців і населення Відня. Постійний обстріл Відня турецькою артилерією спричинив пожежі, яких майже не можливо було взяти під контролю. Розпушка оволоділа мешканцями Відня. Тільки граф Штаргемберг не тратив надії. Він видав проклямацію до громадян Відня, в якій згадав про успішну оборону Відня в часі турецької облоги під проводом султана Сулеймана в 1529 р. та оголосив, що на відсіч Відня наближаються німецькі війська і король Собеський, але покищо не мав з ними зв'язку. До часу цілковитої облоги Відня, через своїх післанців і кур'єрів, які перепливали Дунай, граф Штаргемберг мав зв'язок з князем Карлом Льотрінгським, який тоді із своєю армією розтаборився між Ангером і Штільфрідом. В тих для Відня таких критичних днях капітан Франк повідомив віденського посадника Андрея Лібенберга і президента політичної ради графа Каплірза про Кульчицького, а вони поінформували графа Штаргемберга. Граф Штаргемберг якраз тоді шукав відповідного чоловіка, який відважився б прокрастися через ворожий табір до позицій тих військових команд, що наблизалися на відсіч Відня. Капітан Франк вважав Кульчицького для такого завдання за найвідповіднішу людину: він володів турецькою мовою, знав турецькі звичаї і обичаї, був відважний і здобув собі відповідні досвіди в обході з людьми із сходу в роках своєї купецької діяльності; всі ці прикмети давали запоруку, що він найбільше надається взяти таке важке та дуже важливе завдання. Кульчицького представлено графові Штаргембергові та віденській міській раді і він погодився продістатися з листами до князя Льотрінгського і звідтам повернутися з вістками до міста. Президент політичної ради граф Каплірз, окрім цього, передає Кульчицькому листа, в якому звідомляє цісареві Леопольдові І про становище в обложеному місті 12 серпня 1683 р. Цього листа Кульчицький має передати також князеві Льотрінгському. Зміст листа до цісаря слідуючий:

„Високодостойний, наймогутніший, непереможний Римський Цісарю й Королю Мадярщини і Чехії і т. д. Ми рискуємо і це може буде щасливіше, ніж із попередніми листами, які перехопив ворог і одною з них стрілою знову вкинув до

міста. Не можемо описати якою силою наші обороняли передмістя і доми, до яких вже в перший день облоги ворог став аж на 60 кроків перед мурами. Наши люди билися дуже коробро. Але тепер ворог із своїми мінами вже стоїть перед мурами і ми вже не маємо ані гранат, ані відповідної зброї ні вишколених вояків, яких ми тепер так потребували б, щоб протиставитися ворогові. Бракує нам багато речей, що тепер нам конечні. Команда оборонців з дня на день зменшується. В списках, які ми отримали вчора, знаходимо 1.902 мертвих і ранених, із старшин поранені (подані імена)... ; чотири полковники..., і численні капітани впали, червінка сильно панує між вояками і громадянами. Де князь Льотрінгський тепер, не знаємо, бо ми не дістали жадної відповіді на численні листи, які ми до нього написали — зв'язок є перерваний.

Залишаємося до Вашої непохитної цісарської ласки з привітом підданості.

Дано 12 серпня 1683 р. у Відні.

Залишений у Відні генерал і радники міста.

П.С.: Сьогодні, 12 серпня, ворог висадив у повітря частину нашої фортеці і зараз після того атакував; нам вдалося відбити його, але ми утратили 50 вояків мертвих і поранених, між ними два лейтенанти і одного фенріха; проте ми не занедбуюмо робити, що належить чесним людям; ми досі зробили це, що було в рамках наших можливостей, щоб боронити кожний крок нашої території від ворога; але ми боїмося ворожих мін, тимбільше, бо ми не маємо ніяких контрамін проти ворога. Також мусимо користуватися людьми, які не мають ніякого досвіду в тих справах і відходять, як чують, що ворог приготовляє міни під мурами, а не наступають на нього. Я, граф Каплірз, послушний слуга Вашої величності повинен також звітувати Вам, що вже кілька днів наш комендант хворіє на червінку, яка його дуже ослаблює і він, не зважаючи на те, ніяк не піддається.”

13 серпня, між 10-12-ою годиною вночі Кульчицький пішов у дорогу з листами, які він мав передати князеві Карлові Льотрінгському й з грамотою, яка на християнському боці мала забезпечити йому якнайбільшу підтримку; супроводив його товариш Юрій Михайлович, який перед тим був на службі в цісарського резидента (амбасадора) Казанова в Константинополі. Він також володів турецькою мовою і знав турецькі звичаї. Обидва були одягнені й озброєні по-турецькому: Куль-

Georg Franz Kolschitzky

(richtig Kulczyński), geboren zu Kulczyce Schloss bei Sambor in Galizien
 1640, gestorben in Wien 19. Februar 1684.

Ein Ukrainer, ... Überbringer der Botschaft vom Verteidiger Wiens Grafen Ritter
 Starhemberg an Herzog Karl v. Lothringen 1683. Erster Kaffeehausbesitzer in Wien.

Герой Відня Юрій Франц Кульчицький, гербу Сас, роду Шелестович, 1640-1694, народився в українському селі Кульчиці Шляхетські, пов. Самбір

чицький за турецького купця, а Михайлович — за його слугу. З того приводу в деяких публікаціях Михайловича назвали слугою Кульчицького.

Один із адъютантів команданта міста супроводив їх крізь браму при Шоттентораж аж до останніх рядів палісадів. В темну захмарену ніч ішли вони попри горбок Шотенгігель і, не стрічаючи нікого, дісталися аж до т. зв. Нового Шпиталю при Верінгерштрассе (тепер 9 дільниця Відня). Раптом вони завважили, що знаходяться між турецькими шатрами і вже не знали, якою дорогою ім йти дальше. Тим часом зірвалася буря й сильний дощ та цілковита темнота не дозволила їм іти дальше. Тому вони сковалися в одній ямі та чекали аж пройде буря й настане день.

Коли почало світати, Кульчицький і Михайлович пустилися в дальшу дорогу. В турецькому таборі вже панував щоденний рух. Вони пішли прямо поміж турецькими шатрами і співали веселу турецьку народну пісню, щоб в турецьких вояків не викликати підозріння. Один ага (турецький офіцер), який стояв перед своїм шатром, зауважив їх і спітив, звідки вони йдуть і в кого вони на службі? Кульчицький зовсім сміло розповідав, що він купець з Білгороду й тепер займається постачанням харчів для турецького війська. Якраз тепер хоче дістати полеві фрукти із близької околиці. Ага, якому подобався веселий спів, співчував тим двом промоклим співакам і запросив їх до свого шатра, де почастував їх кавою, яка їм дуже смакувала. Щасливі, що вийшли з тої небезпечної халепи, опинилися знову на полі та спершу йшли в напрямі Каленбергердорфу. Як помітили ворожу кінноту, звернули лівобіч, щоб крізь виноградники і ліс дістатися до Кльостернойбургу. Вже в дорозі Кульчицький став сумніватись чи добре йти цією дорогою, бо не був певний, чи в Кльостернойбургу зустрінуть взагалі ціарських вояків. Рішуче змінили дорогу й пішли в напрямі Каленбергердорфу.

На протилежному острові на Дунаю вони помітили людей, між ними жінок, які прали білля, з чого Кульчицький дійшов до висновку, що це — християни. Як він із своїм супровідником Михайловичем наблизився до берега, їх обстрілювали з острова, вважаючи їх за турків. Кульчицький ледви міг порозумітися з людьми на острові та переконати їх, що він — християнин і бажає, щоб його перевезли на другий берег Дунаю. Нарешті він дістав відповідь і вказівку піти трохи далі, а тоді спуститися через прибережний склон. Він і його

супровідник так зробили і їх взяли в човен. Перед війтом Нусдорфу (тепер 19 дільниця Відня), який із мешканцями цієї місцевості склався перед турками на цьому малому острові на Дунаю, Кульчицький виказався як післанець міста Відня до князя Льотрінгського. І їх радо перевезли на лівий беріг Дунаю. Там зустріла їх ціарська патруля, запровадила Кульчицького відразу до полковника Доната фон Гайслера, якого він поінформував про своє доручення. Полковник Гайслер доручив дати коні Кульчицькому й Михайловичеві, щоб вони якнайшвидше дісталися до головної квартири князя Льотрінгського, який із своєю армією таборував над рікою Марх між місцевостями Ангерн і Штільфрід. В дорозі туди, в Штаммерсдорфі, Кульчицький запалив вогонь, а для віденців був це домовлений знак, що він щасливо пробився через турецький табір. Вранці 15 серпня 1683 р. Кульчицький передав листи князеві Карлові Льотрінгському, який дужеласкаво приймив післанців Відня й запевнив, що такого важного міста, як Віденсь, ніколи не віддасть ворогові. Кур'єрів добре нагодували. Щасливо виконаний риск і відвага Кульчицького викликали великий подив у ціарському таборі і князь нагородив обох хоробрих та сміливих мужів похвалами і подякою. Та найскладніше завдання — передати відповідь князя Карла Льотрінгського до Відня стояло ще перед ними.

Кульчицький усвідомляв, що від швидкого та вдалого виконання його завдання залежить рятунок Відня зі скрутного становища, тож рішив можливо найшвидше пуститися в небезпечну поворотну дорогу. Пізно ввечері 16 серпня сміливі мешканці Нусдорфу перевезли обидвох відважних на тому ж місці, що два дні тому, через Дунай. Коротко відпочивши, вони пішли вздовж правого берега Дунаю в напрямі міста. Що близче міста, тим небезпечніше. Довкола турецькі розвідки. Знову зачав падати дощ і вони мусіли ночувати надворі.

Рано вранці 17 серпня вони ішли через Росау в напрямі Альзенгрунду (тепер дев'ята дільниця Відня). Раптом помітили, що за ними йдуть турки. Побоюючись, щоб коротко перед завершенням їхнього діла не попасти в руки турків, які їх уб'ють, вони склавалися в підвалі якогось спаленого дому. За декілька хвилин почули вони, що хтось відкриває двері до підвалу. Довго не думаючи, Кульчицький крикнув по турецькому: „Хто там? Ходи сюди!” Після цього невідомий відійшов. Бути далі в підвалі видавалося вже недоцільно. Вони

вийшли і, скриваючись між руїнами домів, опинилися на дірзі, яку, аж до палісадів перед мурами міста вони пробігли, постійно викрикуючи перестороги турецькою мовою, щоб так врятуватися перед обстрілами. Так вдалося їм повністю виконати важливе завдання і крізь браму Шоттентор повернулися щасливо до міста.

Вістка, що Кульчицький вже вернувся до міста в полузднє 17 серпня 1683 р., розійшлася зі швидкістю вітру поміж оборонцями Відня. Розповідали, що його мало що не зловили турецькі вартові, та що він передав радісну вістку комендантові міста із табору князя Карла Льотрінгського, який незабаром прийде з допомогою. Віденці гуртувалися масово на дорогах і майданах міста і тримтячим серцем чекали на докладніші вістки. Щоби у віденського населення скріпити силу волі до оборони й готовості до бою, Штаргемберг опублікував зміст листа, що його Кульчицький приніс до Відня. В листі Льотрінгський князь жалував із глибоким зворушленням втрату численних хоробрих офіцерів і вояків та водночас повідомив, що з Баварії, Франконії і Саксонії внезабарі прийде допомога. Крім цього, він висловив надію, що на відсіч міста прийде велике військо під командуванням польського короля Собеського. Він ще додав, що ціарські війська знову зайняли Братиславу і два рази перемогли мадярського Текелі, який воював по боці турків. Вістки, що приніс Кульчицький, збудили нові надії на визволення від турецької облоги, не тільки в оборонців Відня, але також у жителів міста.

Про щасливе повернення Кульчицького повідомлено військо на другому березі Дунаю сильним димом і ракетами. В самому ж місті на радісну вістку, яку приніс Кульчицький, вибухло захоплення, яке не можна описати. Бо тільки відсіч, на яку можна було тепер сподіватися, могла врятувати Віденсь. Голод і хвороби, як також безнадійність бойової команди з дня на день та чимраз сильніші напади ворога вже аж надміру обезсили населення. Люди вже прийшли до переконання, що без допомоги з-зовні місто впаде в руки ворожої переваги. Але тепер настрій був знову піднесений. Із новим завзяттям кожний, чи вояк чи міщанин, старався робити все можливе для оборони міста.

Після передання такого важливого послання Кульчицьким облога Відня тривала вже не довго. 11 вересня 1683 р. віденці побачили ракети на Каленбергу, а це означало, що християнські війська готові до наступу. 12 вересня німецькі війська

заатакували турків із Нусдорфу і Деблінгу (тепер 19 дільниця Відня), а король Собеський напав на центр турецького війська, знову ж українські козаки із притаманною їм хоробрістю пішли в наступ якраз на головну квартиру Кара Мустафи на Нойбау (тепер 7 дільниця Відня). Віденський визволеній.

Кульчицький і віденська каварня

Звільнення Відня прийшло в останній хвилині. Вияв радості був бурхливий і безмежний. Здобич і трофеї — величезні. Між скарбами напризволяще покинутого турецького табору знайшли приблизно 300 мішків із сиво-зеленими зернами. Ніхто не хотів цього брати, думаючи, що це корм для верблюдів. Хотіли висипати в Дунай, або спалити. Але Кульчицький їх затримав. З часу турецького полону він добре знатав тайну тих зерен. Як кількасот років тому ісламські дервіші із Мекки, священного міста мусулман, припадково виявили, що з того зерна можна зготувати смачний напітк, це залишилося таємницею мусулман. В Європі того напою тоді майже не знали.

Декілька днів після 12 вересня 1683 р. Юрій Франц Кульчицький пішов до коменданта міста графа Штаргемберга; розмова з ним відбулася, правдоподібно, в такій формі:

„Ви виконали Ваше завдання дуже похвально, відважний чоловіче”, — сказав Штаргемберг, — „увесь Віденський вдячний Вам за це. Скажіть же мені тепер, що можу зробити для Вас, щоб винагородити бодай частину нашого довгу за Вашу жертовність та очайдущність?”

„Вельмишановний і милостивий пане”, — відповів Кульчицький, — „Ви кажете, що я міг би просити про щось, що всій австрійській країні могло б бути корисне. Милостивий і вельмишановний пане, Ви хіба знаєте, що в турецькому таборі, між багатою і дорогоцінною здобиччю є також численні мішки з сиво-зеленими зернами?”

„Чув я про це, але досі ніхто не міг мені пояснити, до чого вони можуть придатися”, — сказав Штаргемберг.

„Я знаю ці зерняття”, — відповів Кульчицький, — „з них готовлять напітк, який приемно розбуджує кров, але при цьому не запаморочує. Дайте мені, милостивий пане, кілька мішків цього зерна, і я приготую з них знаменитий напій, званий кавою; він незабаром так само стане улюблений серед віденців, як серед турків.”

Посадник Відня і рада міста задоволили прохання Куль-

чицького й дали йому також дозвіл відкрити каварню у Відні. А й пісар Леопольд I дозволив. Від того часу кава, досі в Середній Європі незнана в щоденному житті, а із-за її високої ціни вживана на лік, стала популярним напитком віденців. Звідси кава розповсюдилася по всій Європі як „віденська спеціяльність”.

Крім мішків кави, Кульчицький отримав від магістрату ще більшу суму грошей, але замість приобіцяної хати дістав тільки помешкання в домі при Гайдгассе 8 в Леопольдштадті (тепер 2 дільниця Відня). Кульчицький став також громадянином Відня.

Спершу Кульчицький продавав каву по вулицях Відня, носячи зі собою на таці збанки і горнятка. Він мало що не зазнав невдачі, бо гірка кава не смакувала віденцям. Але Кульчицький був не тільки відважний і хоробрий, але також стійкий і спритний. А припадок допоміг. Одного дня попав йому якось цукор в цей чорний напиток. Сердито попробував і був здивований, що ця цукрована кава навіть смакувала. Спробував відцідити каву й додати трохи молока. І таким способом вдалося йому, що він бажав. І так „звіденщена” кава смакувала всім. Прибуток із продажу помешкання в Гайдгассе Кульчицький і його жінка Марія Урсуля коротко потім використали на закуп скромного приміщення при „Бішофсгоф” в центрі міста (тепер Домгассе 6 в першій дільниці Відня). Цей льокаль був дуже малий і низький. Спочатку Кульчицький приготовляв каву так, як він навчився в турків. Потовчені і смажені зернятка він варив і подавав їх без цукру в малих глиняних горнятках. Щойно вже згаданий спосіб готовання кави здобув популярність між віденцями. Ця „віденська мока” стала так популярною, що перший льокаль Кульчицького недовзі став замалий; при „Шльоссергессхен” (тепер Шток ім Айзен Пляц 6 в першій дільниці Відня) він відкрив новий льокаль „Під синьою пляшкою”. Тут він мав велике, просторе, але дуже темне приміщення, освітлене шестираменным венеціянським люстрем, на якому були свічки. Стіни помальовані на біло, влаштування було дуже просте. При стінах стояли дерев'яні лавки, а перед ними дубові столи. Середина кімнати була зарезервована для стоячих гостей. В бічному приміщенні смажили і варили каву на великому вогнищі у баняках і мідних казанках та кофейниках. Все своє життя каварняник Кульчицький носив фантастичний український стрій. Кожного гостя він вітав словами: „Що нового,

братчику-серденько?”. Тому нарід називав його „братчиком-серденьком”. Ця приповідка до нинішнього дня залишилася в розговірній мові віденців.

Як вивіска „Під синьою пляшкою” був турецький кофейник, що пізніше став знаком усіх каварняників. Ця каварня дуже скоро стала популярною й до неї приходили гості з усіх сторін віденської столиці. Вони приходили не тільки із-за кави, але передусім, щоб побачити Кульчицького, який у всіх віденців тішився великою популярністю. Часто можна було бачити в нього графа Рідігера Штаргемберга й князя Євгена Савойського. Також і його гарна жінка Марія Урсуля притягала гостей.

Згодом Кульчицький отримав від міста будівельну ділянку й дозвіл на будову дому, де міг би задовольнити всі потреби своїх гостей. Новий дім, подібний до дерев'яного барака та з дерев'яними лавками і столами всередині, стояв коло „Ам унтерен Верд” при мості „Шлягбріке” (тепер „Шведенбріке”). Ця каварня (якої нинішня адреса була б — Віденська, Гойгасе 8) по смерті Кульчицького перейшла до рук його нащадків, з яких пізніше місто стягало невеликий податок.

Юрій Франц Кульчицький помер на туберкульозу 19 лютого 1694 р., маючи ледве 54 роки. Поховали його на цвинтарі коло катедрального храму св. Стефана в центрі Відня, з якого однак сьогодні вже нема ані сліду. Площа св. Стефана в нинішньому часі є живим центром міста, а на місці цвинтаря оточують катедру високі domi. Кульчицький живе в пам'яті віденців до нинішнього дня передусім як патріарх віденських каварняників. Після смерті Кульчицького „професія” каварняників у Відні поволі розрослася. В 1700 р. було у Відні 4 каварні, 1748 р. — вже 11, а 1780 р. в самому Леопольдштадті (тепер друга дільниця Відня) — аж 6 каварень. Нині віденська каварняна професія охоплює майже 1800 підприємств, що зорганізовані в так званій Фаховій групі каварень Відня у Віденській Торговельній Палаті.

Пам'ятник Кульчицькому у Відні

На розі дому при Колишіцкігассе 2 і Фаворітенштрассе 64 в четвертій дільниці Відня колись була „Гранд каварня Цвєріна ім. Кульчицького”. Ще тепер на тому розі висотою до одного поверха стоїть бронзова статуя Юрія Франца Кульчицького. Вона представляє Кульчицького в турецькому строю і вказує нам на його славний подвиг, як він продістався крізь турецький табір перед Віднем в 1683 р. У лівій руці він три-

має піднос з філіжанками, а в правій кофейник, з якого наливає каву у філіжанки. З правого й лівого боку стінного гzymsu, на якому стоїть статуя, є турецькі воєнні хоругви і зброя. На обличчі Кульчицького типічні козацькі вуса. Цей пам'ятник виконано у ливарні Герніка за проектом славного віденського скульптора Емануїла Пенделя. Відкрито його 1885 р.

Історія виникнення цього пам'ятника є прикладом тривалого зrozуміння для мистецтва та гуманності віденських каварняників.

Хроніка каварні розповідає, що одного вечора пізно влітку 1884 р. десь о 2-ій годині вночі декілька постійних гостей „Каварні Цверіна” сиділи ще разом і розмовляли про це ї інше. Хоч були то майже всі віденські художники, вони не говорили тільки про мистецтво, але подібно, як і нинішні гості каварень, про політику, економію й щоденні журби. Каварник стояв трохи побіч і присухувався до розмов пізних гостей. От що сказав один із його гостей: „Так, так, ідеалізм поволі завмирає. Сьогодні люди думають тільки про свій шлуночок. І за таких обставин мистецтво мусить загинути”. На це заперечив інший: „А, може, наш приятель Цверіна схоче допомогти!” Цверіна, який досі тільки мовчав, сказав цілком просто: „Я би радо допоміг, тільки не знаю як!” „Я Вам вже дам відповідну пораду”, — відповів скульптор Пендель і запитав: „Ваша каварня лежить на вулиці Кульчицького, ні? Отже, бачите, цей для міста так надзвичайно заслужений чоловік до сьогодні ще не має пам'ятника у Відні. Тому Ви, дорогий приятелю Цверіна, маєте найліпшу нагоду це занедбання виправити”. Каварняник трохи мовчав, а тоді надумався і сказав зовсім рішучо: „Так, Ви маєте рацію. Кульчицький заслужив собі вповні на це і я поставлю йому пам'ятник!” „Пам'ятник з паперу”, — кликнув один архітект жартівливо. „Найпростіший пам'ятник сьогодні коштує дуже, дуже багато грошей”, — відповів скульптор Пендель серйозно. „Я знаю”, — сказав Цверіна, „але як Ви приймете виконання у Ваші руки, то він не буде аж так надзвичайно багато коштувати. „Очевидно”, — запевнив Пендель, — „я навіть відмовлюся від якого-небудь заробітку!” „Тоді ця справа в порядку”, — сказав Цверіна, — „зробіть мені кошторис”. При тім витягнув 1500 гульденів із свого портфелю і хотів їх передати скульпторові. Пендель не прийняв, але сказав: „Насамперед мушу виконати всю працю, а щойно тоді зможу прийняти гроші за це!”

Вже після кількох місяців урочисто відкрито пам'ятник Кульчицькому в присутності всіх віденських каварняників. Ліворуч від входу до „Гранд каварні Цверіна ім. Кульчицького” була ще чорна мармурова таблиця із таким написом:

„Міська Рада міста Відня на своєму пленарному засіданні 6 жовтня 1885 р. рішила передняти у власність міста пам'ятник Кульчицькому на розі дому 4., Фаворітенштрассе ч. 64, який Ви подарували, та окрім цього висловити Вашій Всечесності щиру подяку за цей подарунок, що ним Ви виявили Ваше патріотичне переконання та любов до міста Відня. Для мене це є надзвичайною приємністю повідомити Вашу Всечесність про це з висловом моєї особистої подяки.

Відень, дня 8 жовтня 1885 р. Посадник: Едуард Угль Панові Карлові Цверіна, Каварняникові, Відень.”

„Гранд каварня Цверіна ім. Кульчицького”, яка в середині була прикрашена стінними малюнками, що показували сцени із облоги Відня 1683 р. і в якій знаходився портрет короля Собеського й тогочасний портрет Кульчицького, на жаль, вже довго не існує. Але статуя Юрія Франца Кульчицького ще і нині пригадує нам вже давно минулі часи.

Спогади про Кульчицького

В секретаріяті фахової групи віденських каварняних домів у Віденській Торговельній Палаті та в історичному музеї міста Відня знаходимо два олійні портрети-малюнки, які представляють Юрія Франца Кульчицького. Дехто з наших противників (поляків, мадярів) твердить, що це портрети не Кульчицького, але іншого каварняника, а саме Деодата. Але напис на портретах точно зазначує, що це є портрет Кульчицького. В четвертій дільниці Відня є також вже згадана вулиця Кульчицького.

Література теж займалася рятівником Відня. В „Австрійських Листках” (ч. 124 з року 1847) автор Кальтенбек цитує, приміром, три сентенції, в яких змальовано заслуги Кульчицького. В одній із них сентенцій нібито сам Кульчицький говорить:

„Пославсь до вас мій шлях крізь ниви, доли й гори,
Крізь винниці й луги і крізь дрімучі бори.
Нехай щастить і тим, хто йде за мною сміло,
І хай не думає, що це недобре діло.
Бажаю кожному і успіхів і сили
І щоб його діла, як мої, всі хвалили.
Живу вдоволений, а маю на добавок
Найпершою із перших і невмирущу славу.”

Дуже гарний олійний малюнок „Перша каварня у Відні, 1683” (він показує каварню Кульчицького „Під синьою пляшкою”), що його намалював Франц Шамс в 1862 р., а який є власністю одного із членів старої віденської родини купців і торгівців.

В 1933 р. увіковічнено Кульчицького теж в українській літературі, а саме в історичному оповіданні Івана Филипчака „Кульчицький — герой Відня” та д-ра Івана Німчука „Ю. Ф. Кульчицький і його подвиг”.

Ім'я Кульчицького тісно зв'язане з історією й долею міста Відня. Багато віденців — а вже навіть шкільні діти — знають відповідь на питання, хто був Кульчицький та які його заслуги, але, на жаль, дуже мало хто знає, що він був українцем.

(Уривки із книжки „Відень 1683 — Козаки і Кульчицький”. Видавництво: Союз Українських Філятelistів Австрії (СУФА) і Товариство „Бойківщина”. Відень 1983. Всі права застережені, друкується за дозволом СУФА.)

Мгр. Мирон Утриско

ЮРІЙ Ф. КУЛЬЧИЦЬКИЙ ОРГАНІЗАТОР ПЕРШОЇ КАВАРНІ У ВІДНІ

(У 300-ліття)

Ім'я Юрія Франца Кульчицького, що народився в лицарській родині 1640 р. в Кульчицях Шляхетських в бойківській підкарпатській частині Західної України, стало широко відоме не лише у сучасній Австрії, але й у Західній Європі, головно завдяки його подвигові в обороні Відня під час турецької облоги та завдяки тому, що він став патроном віденських каваренъ. Тут ми скажемо дещо про нього як ініціатора вживання кави, яка стала пізніше найбільш уживаючим напоєм не лише в Австрії, але в усій Європі й Америці.

Початки вживання кави

Перші християни в Римській імперії рятували своє життя втечею до різних країн Близького Сходу. Деякі з них опинилися в Абесінії, в Африці і займалися випасом овець. У третьому столітті по Христі один з монахів, що жив в Абесінії, завважив, що вівці, які з'їдали листя й овочі певних кущів,

поводяться, наче п'яні, а вночі не сплять. Коли монах скуштував ті зернятка то переконався, що теж не може вночі спати. Так відкрилися якості кави. Її напевне вживали в Абесінії, Єгипті і в Арабії. До Туреччини привіз її султан Селім I в 1517 р. з Єгипту, і від того часу турки почали вживати цей напіток. Не відомо, чи в часі першого побуту турків під Віднем 1529 р. вони мали з собою каву, але відомо, що турецькі амбасадори в Англії і Франції в XVII стол. мали каву, і від них почали вживати її й англійці й французи, льокалі з кавою назвали „кафе”.

В каварні Ю. Кульчицького у Відні.
З правого боку — Кульчицький в шараварах і шапці.
Образ Ф. Шамса з 1862 р.

Кульчицький заложив першу каварню у Відні

Коли турецька армія під проводом візира Кара Мустафи підійшла 7 липня 1683 р. під Віденські ворота, то привезла з собою велику кількість кави. До того часу в Австрії цього напітку не знали. По перемозі об'єднаних європейських армій над турками під Віднем, до якої причинилися Юрій Кульчицький та 14.700 козаків, що були з армією поль. ко-

роля Яна Собеського, в залишенному турецькому таборі знайшли 200 мішків кави. Ніхто з австрійців не хотів її брати, бо не здав що з нею робити. Тоді Юрій Кульчицький, що певний час жив у Туреччині і знав цей напій, забрав ту каву і варив її та розносив спочатку на дерев'яній таці у філіжанках від хати до хати. Потім він винаймив собі приміщення на Бішофгофі і там її продавав, а пізніше, за згодою міста, відкрив першу каварню при вул. Сток ім Айзен Пляц і назвав її „Кафегавс”. Другу каварню відкрив при вул. Слюсарській і назвав її „Під синьою пляшкою”. По якомусь часі він переніс свою каварню на побережжя Дунаю біля мосту Фердинанда.

Услід за Кульчицьким інші австрійці відкривали свої каварні у Відні, вони стали дуже популярні. Там сходяться віденці на перегляд преси та обмінюються новинами й подіями. Вже в 1839 р. було у Відні 80 каварень, а на периферії 50.

Юрій Кульчицький був одружений з Марією Уршулєю. Їм обом управа міста признала дім при Гайгасе 30 (тепер ч. 8). Тому що Віденський був першим містом в середушій Європі, де почали пити каву, його називають „матір'ю каварень”.

Кульчицький патроном віденських каварняників

Кульчицький як герой Відня всім добре знаний, а як основник перших каварень став дуже популярним. У міських актах з 1700 р. записано, що дім при „Сток ім Айзен Пляц” є першою каварнею у Відні. За почином Кульчицького поставали нові каварні не лише у Відні, але й у цілій Австрії. Каву імпортвали до Австрії з арабських країн, головно з Ємену, де її найбільше вирощували. Від того часу віденці називали Ю. Кульчицького (в деяких документах подано Кольчицького) патроном віденських каварняників. Каварню на розі вулиць Кульчицького (так перейменували одну з вулиць на його честь) і Фаворітен, де була колись його каварня, до сьогодні називають каварнею Кульчицького. При одній з вулиць на сквері поставили йому пам'ятник вдячні віденці. Інші каварні на своїх шильдах подають портрет Кульчицького. У Відні до сьогодні існує організація каварняників, якої патроном є Ю. Ф. Кульчицький. В їх домівці висить його портрет. За товариську вдачу і братерськість Кульчицького називали „братьєське серце” — (Брудергерц).

Ю. Кульчицький помер на туберкульозу 20 лютого 1694 р. і похований на цвинтарі Св. Стефана у Відні.

З уваги на велику популярність Ю. Кульчицького у Відні про нього є багато статей а то й праць в австрійській літературі. Й. С. Бах скомпонував канту на його честь, про нього є теж написані окремі скетчі. У 300-ліття оборони Відня й Европи від турецької навали, хоч тією згадкою відзначим геройський подвиг нашого земляка Ю. Кульчицького, який за свій чин одержав титул „графа”.

Д-р Іван Німчук

ЮРІЙ ФРАНЦ КУЛЬЧИЦЬКИЙ І ЙОГО ПОДВИГ

В 250-ліття пам'ятної подїї. Львів 1933.

(Незначно скорочений передрук)

Хто такий Юрій Франц Кульчицький

В часі облоги Відня 1683 р. визначився небуденним подвигом православний українець Юрій Франц Кульчицький. Та заки оповімо ширше про той подвиг, приглянемося більше, хто такий був Юрій Франц Кульчицький, якого принадлежність до нашого народу оспорюють деякі польські газети.

Юрій Франц Кульчицький (по нім. Георг Франц Кольчіцки) був православним українцем і походив із села Кульчиці Шляхотські, пов. Самбір. (Місцеве й довколичне населення каже: Кільчиці, кільчицький). На це вказує не тільки жива місцева традиція, але й факт, що ще нині живуть потомки його родини, які носять предикат: Шелестович. Парох Кульчиць Шлях., старенький о. Дмитро Гординський, завдавши собі немало праці в пошукуванні за старими документами й матеріалами, виводить генеалогію роду Ю. Кульчицького також з того шляхотського села, славного тим, що видало досі баґацько свідомих українських інтелігентів Кульчицьких, з яких ніхто не покинув ні рідного народу ні його віри. Зрештою Кульчиці Шляхотські залишились і по нинішній день селом чисто українським, в якому нема ні одного поляка.

Рід Кульчицьких дуже старий і від непам'ятних часів в околиці Самбора. Із записок і хронік, що їх залишили різні визначні Кульчицькі, які вийшли з села Кульчиць, входить, що предки роду Кульчицьких прийшли в ті сторони з Ятвягів (які жили на нинішньому Поліссі) за часів галицького князя Льва I. Даниловича, в роках 1264-1289. Рід Кульчицьких розрісся небавом широко. Для відрізnenня прибрали по-

одинокі родини численні прізвища, з яких до нині залишилися ось які: Аврамович, Хапка-Тарасович, Цмайло, Дащкович, Дашинич, Гут, Гавич, Макарович, Мількович, Окіпський, Поливка, Ручка, Смук, Сметанка, Шелестович, Штокайло, Тулюк-Тарасович, Вачинич, Васькович, Волчко, Зигайло, Костик, Колодчак, Губяк, Кричинич, Густ, Шумило й ін. В поважній більшості належать Кульчицькі до гербу „Сас”.

Польський дослідник Людвік Виростек у праці „Руд Драгув-Сасув на Венгжех і Русі Галіцкей” (Краків 1932) виводить, що рід Драгів-Сасів волоський і походить з Молдавії. За Казимира Великого і Людвіка угорського осіли Саси на Підкарпатті. Привів їх Сас, воєвода молдавський, син Драга, і його син Стефан Сасович Риботицький, що жив у 1365 р. Першими Кульчицькими, знаними геральдично, є Андрій і Гриць Сметанка, що жили в р. 1425. Саси-Кульчицькі походять без найменшого сумніву з Волощини.

По дослідам о. Гординського і з старих хронік виходило б, що село Кульчиці існувало вже в 1264 р., отже давно перед приходом на Підкарпаття Сасів-Кульчицьких з Волошини.

В польських публікаціях, або виданих поляками в німецькій мові, фігурує він всюди як шляхтич Юрій Францішек гербу Сас Кульчицький. Для нас це не має значіння, бо чи був Ю. Ф. Кульчицький гербу „Сас”, чи ні — його принадлежності до нашого народу з того титулу не можна квестіонувати. Коли він не був гербу „Сас”, то значить, що походив від Кульчицьких, які були автохтонами на Галицькій Землі від непам'ятних часів, себто був українцем. Коли ж був він на віть гербу Сас, то також не був поляком, бо знаємо, що той рід, зайшовши з Волошини на землі тодішньої Червоної Русі, які були заселені православними українцями, згодом зукраїнішився і злився з нашим народом в одно. Те саме діялося зрештою з численними німецькими шляхтичами, які зі Шлеська, Моравії чи таки з Німеччини прибули до Польщі, де дали початок пізнішим чисто польським мажновладним родам, як напр. Шпиткам, Гербуртам і ін. Загально теж відомо, що й нинішня польська шляхта в роді Шептицьких, Дідушицьких, Сапігів, Санґушків і т. д. — це шляхта не корінно польська, бож предки їх були православні, походили з Литви, Білорусі чи України і підлягали ополяченню щойно під впливом жажди почестей і багатств, або в наслідок виковання.

Зрештою і польські дослідники признають згідно, що всі

Саси були православної віри і поляками їх уважати не можна.

Будучи в турецькому полоні, Ю. Кульчицький навчився турецької мови.

Для підтримки своєї гіпотези автор Карль фон Пеез висуває фантастично-неймовірні думки, а саме, що наш Кульчицький був сином невольника-бранця з Польщі, забраного турками в ясир, який поселився потім у полуднево-мадярськуму вільному місточку Зомбор і там оженився з сербиною. З того подружжя і вродився — на думку згаданого автора — Юрій Франц Кульчицький. (Такий здогад, що Кульчицький серб зі Зомбор на Угорщині є нереальний, перш за все тому, що сам Кульчицький про себе пише, що він був на Запорозькій Січі, де в боях попав в турецький полон і там навчився турецької мови. *Ніколи ніяких сербів на Січі не було!* Натомість з Кульчицьким багато молодих хлопців було на Січі, а двох з них навіть були гетьманами: П. К. Сагайдачний і Жмайлло. — Редактор.).

Ю. Кульчицький був урядовцем у білгородській конторі Орієнタルної Компанії, яка приймала радо на службу людей, що знали чужі краї і чужі мови. Ту Орієнタルну Компанію заснували недавно передтим купці у Відні під опікою цісаря Леопольда I з метою розбудувати торговлю зі Сходом, з чого вони обіцювали собі золоті гори. Таким робом дійшов Кульчицький, як урядовець тої установи, до зв'язку з Віднем. Дальше відомо, що Кульчицький покинув посаду в тому підприємстві перед 1678 роком, бо в тому році бачимо його вже у Відні як „імпортера східних товарів”. Дуже можливо, що вже в тому часі займався Кульчицький переношенням службових листів цісаря Леопольда до цісарських резидентів у Туреччині і від них до нього. Бо в 1684 р., у часі, коли кривава війна між Леопольдом і Портою үнеможливила була всяку кур'єрську службу, підписувався Кульчицький титулом „цісарський надворний кур'ер у Туреччині.” Цю діяльність міг Кульчицький розвивати, як думає Пеез, ще мабуть перед великою війною та облогою Відня. На всякий випадок був Кульчицький до такої служби як рідко хто інший дестинований.

Аби скінчити з походженням Юрія Франца Кульчицького, покличемося тут на думку проф. д-ра В. Шурата, який, прийнявши погляд, що Ю. Ф. Кульчицький був гербу „Сас”, висказується про його походження так: „Поляком деякі назвали його тому, що був підданим польської держави. По народності він, як православний, не міг бути поляком. Його

прізвище і шляхетський герб, хочби ми й не знали, що він мешкав у Самборі, були б уже достаточною вказівкою на місце його походження, на галицьке село Кільчиці в Самбірщині, звідки й виводяться до нинішнього дня українські шляхтичі гербу Сас Кульчицькі, що до кінця XVII ст. оставали в православію. Все ж те, що є доказом української народності Юрія Франца Кульчицького, противиться рішучо гадці про його походження з Сербії, де й не чувалося ніколи про ходачкову шляхту гербу Сас Кульчицьких". (Кал.Альм. „Кріавого Року", Віденъ 1917, стор. 107.).

Подвиг Кульчицького

Важним історичним джерелом до пізнання ролі Ю. Ф. Кульчицького, яку він виконав у часі облоги Відня, є стара брошюра, в якій він сам оповідає про свій подвиг. Брошюра та вийшла друком І. Б. Майра в р. 1684, отже ж в рік після облоги Відня, п. н.: „Кольчіцкі Георг Франц. Варгафте Ерцелюнг, вельхер Гештальт ін дер енгстліхен тюркішен Белягерунг етц. дурх дас Файндліхе Лягер (Кольчіцкі) гедрунген, унд ді ерште Кундшафт цурюк гебрахт ворден". (Віен унд Зальцбург. І. Б. Майр 1684)". У тій книжці, в якій поміщений портрет Кульчицького в тім татарськім одязі, в якім він перекрадався з обложеного Відня через турецькі лінії, пишеться про те, що Ю. Кульчицький був перекладчиком Орієнальної Компанії, потім жив як купець у Відні і мешкав у часі облоги в домі капітана Амбросія Франка на передмісті Леопольдштадт. Коли той Франк утворив для оборони міста компанію добровольців, приняв до неї одного з перших Кульчицького, який вже тоді визначився великою відвагою і хоробрістю.

Великий везир Кара Мустафа обляг Віденъ 14 липня. Він розложив свою близько 200.000 армію довкруги міста на правім березі Дунаю, від Швехату в напрямі на Гумпендорф, Отакрінг, Гернальдс, Верінг аж до Нусдорфу. Білий страх упав на населення Відня, гарнізон котрого складався всього з около 3.000 піхотинців і 5.000 добровольців, громадян міста. Гарнізон цей побільшився до числа 20.000 вояків щойно з приходом графа Штаремберга і його військ. В ночі на 17 липня ситуація Відня погіршилася значно і стала загрозлива для обложений військ, бо везирові війська обсадили Пратер і передмістя Леопольдштадт та в цей спосіб перервали зв'язок міста з лівим берегом Дунаю. В місті тимчасом лютував голод, епідемія червінки і безперервні пожежі, які повста-

вали в наслідок невпинного обстрілу міста турецькою артилерією. Розпук азоводіла мешканцями Відня; військо голодувало, хворіло і вмирати на червінку. Один тільки граф Штаремберг не тратив надії. Він видав проклямацію до громадян міста, в котрій згадав про успішну оборону Відня в

Ю. Кульчицький передає кн. Льотаринському листи від коменданта Відня гр. Штаремберга

р. 1529, у часі облоги турецького султана Сулаймана (чоловіка Роксоляни) та оповістив, що на відсіч Віднєві спішать німецькі війська і король Собеський.

Граф Штаремберг зносився через своїх висланників з князем Льотаринським до часу цілковитого окруження Відня турками, це є до 17 липня. І саме в тім часі найбільше критичного і загрозливого положення обложеного міста, коли всі кур'єри попадали в руки турків і гинули, зголосився наш земляк Ю. Кульчицький як розвідчик-доброволець до віденського посадника Лібенберга та заявив йому, що володіє добре турецькою мовою і готов перекрастися через турецький табір до князя Карла Льотаринського та просити його приспішити відсіч. Зголосення Кульчицького приняли негайно і він, одержавши від графа Каплієрія, тайного цісарського радника, потрібні листи й документи, рушив у дорогу, дібравши собі товариша в особі сербського купця Юрія Михайловича, який був перед тим слугою у Дж. Батт. Казанови, цісарського резидента при Високій Порті. В тому характері вживали Михайловича час до часу і до кур'єрської служби. Тому він, подібно як і Кульчицький, знав добре не тільки турецьку мову, але й турецькі звичаї і до такої виправи дуже надавався.

Оба вони вийшли з Відня дня 13 серпня в ночі між годиною 10-11, проведені до міських палісад самим графом Штарембергом. Кульчицький був перебраний за турецького купця, Михайлович за його слугу, тому в деяких публікаціях про Кульчицького подано помилково, що Михайлович був його слугою.

На Верінгштрассе, коло нового шпиталю, опинилися обидва вже коло турецьких шатер. Там з причини сильного дощу перечекали до ранку. Рано побачили далеко перед собою якогось агу. Тоді Кульчицький став голосно співати турецьку пісеньку. На запит, куди йде, відповів: „За виноградом”. Ага запросив змоклих вояків до шатра, напоїв їх кавою і порадив, як ім іти даліше. Щасливо зближались уже до Йозефсбергу (частина Каленбергу), коли нараз побачили перед собою турецьку стежку. Тому збочили до Кльостернейбургу, а згодом завернули знову в село Каленберг, де до них, як до турків, вистрілили. Тоді вони дали себе піznати, і війт з Нусдорфу, побачивши в них листи, помог ім дібратись до становищ князя Льотаринського. Там приняли їх з великим одушевленням і подивом, нагодували й обдарували кіньми. З відповідним листом, у якому князь запевняв, що „такого важного міста ніколи не віддасть на поталу ворога”, вернулись вони серед нових небезпек через палісади на Шоттенторі дня 17 серпня

в 4 год. рано до Відня. Про це німецьким військам, що йшли на відсіч Відня, дали знати ракетами з вежі св. Стефана.

Не треба й казати, що добра вістка, принесена Кульчицьким серед таких небезпек до Відня, підтримала на дусі не тільки гарнізон, але й широкі круги його мешканців. У місті настала радість, в його оборонців вступив новий дух, який дозволив їм видергати турецьку облогу аж до часу, коли напіла довго й гаряче виждана відсіч і визволення.

Подвиг Кульчицького описаний в кожній історії Відня, публікації з нагоди відслонення йому пам'ятника і т. д.

Подвиг Кульчицького найшов загальне признання, а він сам перейшов до історії столичного міста Відня, як одна з маркантних його постатей. Не так пощастило товарищеві його небезпечної виправи, Юрієві Михайловичеві, який переходив ще кілька разів (але вже без Кульчицького) через турецькі лінії в характері кур'єра чи розвідчика і з одної такої виправи до Відня більше не вернувся. По всякий правдоподібності Михайлович попав у руки турків і згинув.

Кульчицький — перший каварняник у Відні

Після втечі турків з-під Відня впала в руки переможців величезна здобича, у тім понад триста мішків кави, до того часу у Відні майже незнаної. По кількох днях граф Штаремберг велів просити до себе Ю. Кульчицького і мав з ним таку приблизно розмову:

— Ви виконали — говорив командант Відня — своє завдання дуже похвально, відважний чоловіче, цілій Віденській вам за це вдячний. Скажіть мені тепер, що маю зробити для вас, аби сплатити вам бодай частину цього довгу за ваше пожертвування та очайдушність?

— Вельмишановний і милостивий пане — відповів Кульчицький. — Ви випереджуєте обставину, що я хотів дійсно прохати ласки, яка цілій австрійській країні може принести користь. Милостивий і вельмишановний пане, ви мусите безперечно знати про те, що в турецькому таборі знайдено поміж численною і дорогоцінною добиччю також більшу кількість мішків, виповнених синьо-зеленими зернятками?

— Чув я дещо про це, але ніхто не міг мені досі пояснити, до якого вжитку можуть вони придатися.

— Я знаю ті зернятка. З них робиться напиток, котрий приемно бурить кров, але при цьому не запаморочує зміслів. Дайте мені, милостивий пане, тільки кілька мішків тих

зернят, і я приготую з них знаменитий напіток, званий ка-вою, який буде так само улюблений серед віденців, як є вже від соток літ серед турків.

Граф Штаремберг з усмішкою згодився на це прохання нашого земляка і в цей спосіб поклав підвалини до оснування ПЕРШОЇ віденської каварні, з котрою віденці з ходом часу зжилися незвичайно сильно. Від цього часу кава, досі в середці Европі майже незнана у щоденному житті з причини її високої ціни і вживана тільки як лікарство, стала улюбленим напітком віденців і звідси розповсюдилася по цілій Европі як „віденська спеціяльність”. Крім цього наділили Ю. Кульчицького громадянством міста Відня, дарували йому більшу суму гроша і кам'яницю при Гайдгассе ч. 8 (ІІ міська округа) та дали дозвіл відкрити першу каварню.

Пізніше одержав Кульчицький від посадника Відня місце, на якому збудував великий будинок, що відповідав уже більше вимогам все численніших гостей. Це був дерев'яний барак з дерев'яними столами й лавками, що лежав у Леопольдштадті „Ам үнтерен Верд”, коло пізнішого Шляг —, тепер Фердинандового мосту. Отже це був *перший* постійний дім-каварня, де подавали каву. Каварня та перейшла по смерті Кульчицького на його нащадків, що платили громаді за винайм невеличкий чинш. Дарований громадою Відня дім при Гайдгассе 8 (старе число 285) продав Кульчицький з невідомої причини вже в 1686 році.

В цей спосіб Ю. Кульчицький став дійсно патріархом віденських каварняників, піонером широкого розповсюдження кави, бо в короткий час після оснування його першої каварні намножилося їх без числа і у Відні і по різних містах та містечках цілої середутої Европи. Кава стала за кілька десятирічок буденним і дешевим напітком широких верств європейського громадянства, спершу заможнішого, а вкінці в нинішніх уж часах є вона звичайним і конечним засобом заспокоєння перших життєвих потреб.

Пам'ятки і слава Кульчицького

Кульчицький умер у Відні 19 лютого 1694 р. на сухоти, на яку то недугу він досить довго слабував. Жив він 54 роки. Поховали його на цвінтари коло катедральної церкви св. Стефана, однака з його могили, як і з цілого того цвінтаря, нема вже давно і сліду. Бо на старім цвінтариці стоять нині тільки високі кам'яниці, що окружили півколесом цей величавий храм.

Зате є у Відні багато інших пам'яток по Кульчицьким. І так на розі дому при Фаворітенштрассе ч. 64, давніше 56, у IV окрузі Відня, над каварнею „Гранд Кафе Цвіріна цум Колльчіцки” на висоті I поверху видніє бронзова статуя Кульчицького, виконана в ливарні Герніка на основі проєкту славного різьбаря Емануїла Пендуля. Статуя величини людини представляє Кульчицького у східнім, турецькім строю, так, як він перекрадався через турецькі лінії, на голові він в округлім колпаку і в довгих вгорі широких турецьких шараварах та сандалах на ногах. У лівій руці тримає він піднос з маленькими філіжаночками, а в правій гарний малий імбрік, перевилений над філіжаночками. Лице Кульчицького шляхетне й погідне, козацькі вуси звисають униз. Позаду статуї, що стоїть на похиленім стіннім гзимсі, до висоти колін видніють по лівій стороні кінці турецьких воєнних хоругов і бунчуків з півмісяцями і крива турецька шабля, а по правім боці щит, булава, топір та інші воєнні турецькі трофеї, серед яких в'ються лаврові галузки з листками. А всім тим обведений мішок з кавою. Описаний пам'ятник — це ремінісценція на ті часи, коли Кульчицький переходив турецькі лінії, а потім розносив і продавав каву-напіток по вулицях міста. Пам'ятник той уфундував своїм коштом власник каварні Карло Цвіріна, що передав його на власність міста. Урочисте посвячення пам'ятника відбулося 12 вересня 1885 р.

Крім того пам'ятника є ще у Відні вулиця Кульчицького (Кольчіцкигассе), бічна Фаворітенштрассе, що зачинається саме від каварні Цвіріна.

Позатим існує старий, оливний портрет Кульчицького, якого творець незнаний, що переховується в залі президії віденського Т-ва Каварняників. Копія того портрету є в музею Собеського у Львові, а від недавна і в музею Т-ва „Бойківщина” в Самборі. Репродукція його поміщена на обкладинці поїздки Івана Филипчака „Кульчицький — герой Відня”, що вийшла цього року заходом і коштом громадян Кульчиць Шляхотських.

Портрет Кульчицького є також у музею віденського ратуша та в технічному музею при кінці Маріягільферштрассе, де існує теж змодельована перша його каварня, що своїм старосвітським виглядом так і нагадує українську сільську хату в середині.

Подвиг Кульчицького увіковічнений і в літературі. Його діяльності присвячено не тільки багато статей, розвідок та

окремих публікацій, його заслуги оспівували й різні поети. Напр. Кальтенбек подає в „Истеррайхіше Блэттер” з 1847 р. (ч. 124) три цитати, в яких змальований подвиг Кульчицького. Один з тих цитатів, поміщений під його портретом в українськім перекладі Р. Купчинського звучить:

*Пославсь до вас мій шлях крізь ниви, доли й гори,
Крізь винниці й луги і крізь дрімучі бори.*

*Нехай щаститься тим, хто йде за мною сміло
І хай не думає, що це недобре діло.*

*Бажаю кожному і успіхів і сили
І щоб його діла, як мої, всі хвалили.*

*Живу вдоволений, а маю на добавок
Найпершою із перших — невмирущу славу.*

І справді славного подвигу Кульчицького не забули. І нині кожна віденська дитина у шкільнім віці вміє розповісти про його великі заслуги для того міста, хоч — на жаль — не знає нічого про його українське походження.

Олександр Татомир

ПЕРЕМОГА ПІД ВІДНЕМ

У 300-річчя геройчного подвигу козаків і Ю. Ф. Кульчицького

В цьому році Відень і Австрія величаво відмічують 300-річчя розгрому об'єднаними християнськими військами 200-тисячної турецької навали, що намагалася добути Відень, а згодом і цілу Європу.

У цих святкуваннях з багатою і різноманітною програмою, з показом унікальних історичних документів ватиканського таємного архіву, з приїздом Святішого Отця Івана Павла II, беруть також активну участь віденські українці та представники Гол. Управи Т-ва „Бойківщина”.

В світлі найновіших дослідів поволі стає відомим у світі, що рішальним фактором перемоги під Віднем була участь і боєвий досвід козацьких з'єднань у боротьбі з турками й геройчний подвиг Юрія Ф. Кульчицького.

Чужинець про козаків

Дотеперішні історичні публікації підкреслювали завзяття австріяків, стратегічний талант короля Собеського й одчай-

дужність польських гузарів, а промовчували участь українців у віденській баталії. В 1981 р. поляки поширювали філятелістичну поштівку про те, що першу каварню у Відні відкрив „польський” шляхтич Єжи Кульчицькі. В додатку саме тепер з'явилися три незгідні з історичною правдою видання, які промовчують ролю козаків в обороні Відня, а одне з них навіть називає Кульчицького „фіктивною” особою.

Вони наглядно ігнорують факт, що в 1975 р. австрійський автор Франц Гуммер у документальній статті п. н. „Чи козаки врятували Віденсь?” поміщеній в часописі „Зальцбургер Нахріхтен”, вказав без вагання на рішальне значення козаків у перемозі над турками 1683 р. Він писав: „Про українських козаків та їх домінуючу ролю під Віднем досі було мало згадок. Щойно новіші історики недавно натрапили у ватиканських таємних архівах на відомості про незвичайні зусилля папи Інокентія XI врятувати Віденський його віру. Знаючи, що козаки зуміють успішно боротися проти турецької потуги, він передав через папських нунціїв у Варшаві й Krakovі поважну суму грошей, вартості кількох мільйонів теперішніх шилінгів, на вербування та воєнний виряд козаків.”

Польський король Ян Собескі був переконаний, що без участі козаків не вдастся перемогти турків. На те вказує теж його лист до королеви, де він пише, що йому „не йдеться про нікого, а тільки про козаків, яких з нетерпеливістю очікує кожного дня...” Це підтверджує лист дружинника короля француза Д'Алерака: „Я часто чув, як король хвалив козацькі частини... Коротко: Треба вірити, що рятунок Відня одинокої тільки залежить від козаків”.

Після закінчення віденських воєнних операцій і прогнання турків з Мадярщини папа окремим листом з 8 червня 1684 р. подякував козакам за участь. Цей лист належить у ватиканському архіві.

В історичному музеї у Відні зберігається образ, що на ньому змальовано штурм козаків під проводом графа Потоцького, на турецький табір. Цей образ був на виставці Союзу Українських Філятелістів Австрії — СУФА у Відні.

Архимандрит ЧСВВ зарядив досліди в ціллі висвітлення участі українців в історичних подіях 1683 р. Ці праці находяться під рубрикою: „Де ребус Україні”. Відновлено дальші досліди над заходами папи Інокентія XI (1679-1689) для рятування Відня.

Важливим документом про облогу міста є денник май-

стра церемонії Високої Порти під назвою „Кара Мустафа перед Віднем”.

Франц Гуммер кінчає свою цінну статтю зауваженням: „Хоч австріяки, українці, поляки та турки живуть тепер у змінених умовинах, але ще дальше важко написати „сіне іраєт студіо” об'єктивну історію віденської баталії”.

Битва за Віденськ

Про облогу Відня турецькими військами та короткий опис змагань, з вирізнянням участі козацьких з'єднань і героїзму Юрія Ф. Кульчицького, компетентно інформує „Альманах української католицької церкви св. вмч. Варвари” з року 1971-1972 у Відні.

В липні 1683 р. 200-тисячна турецька армія, під командуванням великого везира Кара Мустафи, почала облогу Відня. Положення віденців ставало кожного дня важче. Почався голод, ширилася недуга дезінтерія... Оборонець міста граф Штаремберг міг розраховувати тільки на 12 тисяч вояків і міщан. Християнські держави Європи зорганізували для допомоги обложеним 65-тисячну армію, зложену з австріяків, поляків і українців, що нею проводив польський король Ян Собескі. Король доти зволікав з остаточною атакою на турків, аж прибуло около 15 тисяч козаків під проводом кошового Я. Гоголя. Альянти числили на боєвий досвід з турками козаків та на те, що більшість із них вміла говорити по турецькому. Їм доручено розвідчу службу кругом Відня і винищування турецьких загонів у довколишніх лісах.

12-го вересня 1683 р. відбулася рішальна битва. Козацька кіннота і польські гузари відкрили нагальну сконцентровану атаку на турецькі укріплення на Нойбаві. Вже вечером цього дня турки кинулися до панічної втечі... На полі бою вони оставили 20 тисяч убитих, а в поворотній дорозі на Будапешт, при переправі через Дунай, втратили ще 10 тисяч вояків...

Християнська Європа відвернула загрозу заливу і сліяном. Козаки зробили поважний вклад до цієї близкучкої побіди. Великою заслugoю папи Інокентія було те, що він створив антитурецький союз держав і передав Собескому велітенську суму грошей на зорганізування боєздатної армії. Турки стались перешкодити тим плянам і перетягнути хоч частину козаків на свою сторону. Султан у грізному листі вимагав від козаків, щоб вони підчинилися його наказам та воювали проти ворогів Порти. В разі непослуху він грозив прилучити

їхні землі до своєї імперії, а жінок, дітей та козаків зробити своїми рабами. Козаки відписали султанові відмовного листа.

Юрій Ф. Кульчицький

До звільнення Відня з облоги значно причинився наш земляк Юрій Ф. Кульчицький. Коли турки облягали Відень і закрили всі шляхи до столиці, граф Штаремберг просив Ю. Кульчицького, який плавно володів турецькою мовою, перейти ворожі лінії та повідомити ціарське військо про невідрядне положення мешканців міста. Кульчицький перебраний за турка, зо своїм товаришем, сербом Михайловичем, рискуючи життям, вийшов 13 серпня 1683 р. з обложеного міста і по небезпечних пригодах вже 15 серпня повідомив про все князя Льотаринського. Після короткого відпочинку, 17 серпня знову добрався до Відня на велику радість мешканців. Від тоді місто мало, за допомогою світляних ракет, постійний зв'язок з австрійськими, польськими й козацькими військами.

Вдячні віденці подарували Ю. Кульчицькому ввесь запас кави (понад 200 мішків) добутий у турків, що захотило його відкрити у Відні першу в Европі каварню „Під голубою пляшкою”.

Юрій Франц Кульчицький народився біля 1640 р. в сім'ї дрібного українського шляхтича в селі Кульчицях коло Самбора. По закінчені самбірської церковної школи, добув військовий вишкіл і брав участь в боях з турками. В одній сутиці попав у турецький полон, де поправно вивчив турецьку мову. По звільненні з полону короткий час був перекладачем цієї мови в Східній Торговельній Спілці в Білгороді. Згодом став купцем. В часі облоги Відня вступив до тамошнього відділу добровольців. На нього звернув увагу командант оборони граф Штаремберг. За рятунок Відня надали йому титул графа. Ю. Ф. Кульчицький помер на туберкульозу 19. II. 1694 р. З великими почестями поховали його коло собору св. Стефана. У Відні на розі однієї з каварень поставлено йому бронзову статую, роботи відомого австрійського скульптора Емануїла Пенделя. Статуя нагадує про перемогу над турками та героїчний вчинок патріярха віденських каварників. Іменем Кульчицького назвали у Відні одну вулицю, а його подвигові присвячено багато історичних розвідок у німецькій та польській, а навіть і в англійській мовах.

Українські святкування

Хоч до особи Юрія Ф. Кульчицького мають ще й сього-

дні претенсії поляки й серби, то без найменшого сумніву своїм походженням він є власністю українського народу. До закріплення його ідентичності в широкому світі, а водночас для підкреслення вирішної ролі козаків у перемозі над турками, причиняється цьогорічні ювілейні святкування у Відні, в яких, як відомо, беруть дуже активну участь наші тамошні земляки, очолені СУФА під головуванням визначного громадянина й редактора Бориса Ямінського. Їхніми заходами намічено наступну українську програму святкувань: 1) Участь у філіателістичній виставці у Відні з нагоди „першоднівки“ австрійської поштової марки „300-річчя відсічі Відня 1683-1983“. Австрійська державна пошта випустить чотири двомовні німецько-українські марки (кожного дня одну) за проектом СУФА: Козак перед Віднем, портрет першого віденського каварняника-українця Юрія Ф. Кульчицького, до тематики „300-річчя віденської каварні“ і з нагоди символічної „козацької кінної пошти“, яку організує СУФА разом з австрійською державною поштою в центрі міста; 2) Видання різних святкових ковертів та листівок зв'язаних з тематикою ювілейних марок, з поясненнями в українській, німецькій та англійській мовах; 3) Зредагування книжки п.н. „Відень 1683 р. — Козаки — Кульчицький“ в німецькій і українській мовах, з англомовним резюме. Вступ до цієї праці написав президент австрійської держави д-р Кірхшлегель; 4) Влаштування двох концертів хору при церкві св. вмч. Варвари під керуванням проф. Андрія Гнатишина в рамках „Віденського Фестивалю“; 5) Відслуження св. Літургії та Панахиди за козаків і графа Ю. Ф. Кульчицького; 6) Зладження окремої платівки козацьких пісень; 7) Участь в pontificalійній Службі Божій, яку відправить Св. Отець перед шенбрунською палатою.

Віденські святкування стають винятковою нагодою спопуляризувати українську справу. Окремого значення набирає поява у Відні на двох мовах історичної розвідки про козаків і Кульчицького, яка пригадає світові існування української нації та її невтомну боротьбу за вищі ідеали, за християнську віру та європейську культуру. В цьому відповідальному завданні незвичайної ваги повинно наше свідоме громадянство на поселеннях, а зокрема в ЗСА й Канаді, поспішити з моральною та матеріальною допомогою українцям у Відні!

Т-во „Бойківщина“ є у постійному зв'язку з СУФА і вже переславо йому значнішу суму на видання згаданої книжки.

Окрема делегація Гол. Управи Т-ва візьме участь у віденських святкуваннях.

В жовтні — 1 і 2 — ц. р. на Союзовіці відбудеться Ювілейний З'їзд Т-ва „Бойківщина” присвячений пам'яті Юрія Ф. Кульчицького, визначного сина нашої Бойківщини. Діловий Комітет Ювілейного З'їзду очолив мгр. Микола Турецький, голова Відділу нашого Т-ва в Нью-Йорку. Заплановано багату програму з участю голови СУФА ред. Бориса Ямінського з Відня.

Закликаємо все наше членство та українське громадянство взяти масову участь в Ювілейних Святкуваннях на Союзовіці!

Адв. Мирон Утристко

СКІЛЬКИ КОЗАКІВ БУЛО ПІД ВІДНЕМ 1683 Р.

В часі другої облоги Відня (перша була 1529 р.) 200-тисячною турецькою армією під проводом великого везира Кара Мустафи, яка почалася 7 вересня, австрійський король Леопольд I виїхав з Відня вважаючи, що його оборона від такого численного ворога є безвиглядна. Не було мови, щоби ледви кільканадцятьтисячна віденська армія графа Штаремберга могла ставити успішний опір поверх десятикратно переважаючим ворожим силам.

Свята Ліга, заложена папою Інокентієм XI для оборони християнської Європи від ісламських турків, була союзом всього двох держав — Австрії і Польщі. Інші католицькі європейські держави через тодішні міжусобиці до Ліги не приступили. Знаючи хоробрість українських козаків, які вже не однократно прославились у боях з турками і татарами, папа, пишучи до Леопольда I і Яна III Собеського, клав великий натиск на завербування до оборони Європи якнайбільшого числа козацьких частин. На їх утримання папа вислав ще 1681 р. Собеському один міліон флоринів (італійська золота монета). В червні 1683 р. папський нунцій передав дальшу відповідну суму на утримання покищо 3000 козаків. З них був створений папський корпус під ватиканськими пропорами. З часом цей корпус побільшено до 4 тисяч козаків. Король Собеський в дійсності докладав інтенсивних зусиль, щоби якнайбільше козацьких полків звербувати для походу на турків.

Коли турецька армія перейшла угорсько-австрійську границю і було очевидним, що вона йде на Віден, тоді у Відні папський нунцій і австрійці робили окремі заходи, щоби притягнути якнайбільше козацьких частин для оборони Відня. Віденський і варшавський нунції повідомили папу, що обі держави надіються на допомогу і воєнний досвід козаків. Папа докладав зусиль, щоби погодити пляни Собеського, який хотів вислати козаків на Крим з плянами цісаря Леопольда, який хотів, щоб козаки ставили опір туркам вже на граници Угорщини. Коли турки перейшли австр. кордон, переговори закінчено і рішено вислати козацьку армію на Віден.

Крім папського козацького корпусу звербовано ще кільканадцять козацьких полків для походу на Віден. Полки ті очолювали такі полковники: Є. Гоголь, Гурко (С. Палій), Даровський, Іскрицький (Іскра), Сірко, Хоменко, Самойлович, Мислицhevський, Ворона, Менжинський, Самусь, Булига та інші. Сам Собеський згадує тих полковників. Отаманом тих козацьких військ був Є. Гоголь. Слід згадати, що в тому часі Україна і Литва не були поневолені поляками, лиш їхніми союзниками, тому король Собеський підписувався: rex polonno-niaryum — magnus dux Lituuenie et Україne (король Польщі і великий князь Литви і України). Тому папа не чекаючи на висліди вербункової акції кор. Собеським, сам доручив своїм дипломатам і нунціям в Україні організувати козацькі частини і на те призначив окремі гроші.

На мапі, яку видав 1678 р. Рим, подано, що від Перемишля і Сяну аж до Дону і Озівського моря є Україна або земля козаків. На цілій Україні йшла тоді боротьба українців з татарським і турецьким наїзниками. Турки хотіли створити з України окрему державу собі підвладну. Знаючи добре про ті пляни Туреччини, папа Інокентій XI поробив різні кроки, щоби не допустити України до переходу на сторону турків, а її зберігти в рамках християнської Європи. Як бачимо тодішня Україна стояла в центрі заінтересування одної і другої сторони. В наслідок тих старань цілий ряд козацьких полковників в Україні почали схилятися до ідей християнської Європи проти експансії Туреччини, тому вели завзяті бої з турецькими загонами в Україні. Для точнішого представлення тодішньої ситуації в Україні треба згадати, що лівобережна Україна була тоді в союзі з Росією, а правобережна в союзі з Польщею.

Щедрістю папи Інокентія XI створено козацьку армію, яка вже в початках складалася з 7 полків. Опісля ще довго при-

бували до Krakова нові козацькі частини, про що ще 8 жовтня, на чотири дні перед битвою за Віденську, писав нунцій з Krakова до папи. Через ті припізнені прибування козацьких частин під Віденську, тяжко сказати точно скільки їх всіх брало участь в боях за Віденську. На підставі українських, ватиканських, а навіть деяких польських джерел все ж таки можна приблизно досить точно сказати скільки було всіх козаків під Віденським. О. д-р Ізидор Нагаєвський в „Споминах польового духовника” подав, що „під Віденським було 14.700 козаків під командою Е. Гоголя і понад 9 тисяч українських лицарів із Західної України. Начальним капеляном українських військ був львівський єпископ Йосиф Шумлянський... папа на вістку побіди відслужив за українських козаків св. Літургію в Римі.”

З лівобережної України відносно мало козаків голосилося на заклик папи для оборони християнської Європи від турків, головно тому, що в тому часі козаки боролися з татарами і турками в Україні. Запорожські козаки воювали з татарами на Кримі, інші козацькі відділи були в боях з турками на правому березі Дніпра, інші наступали на білгородських татар. Ті бої з турками і їх сателітом татарами на українських землях дуже їх в'язали і вони не могли брати участі інших землях дуже їх в'язали і вони не могли брати участі війська, яке вибралося на підбій Європи було 300 тисяч, з того на Україні залишилося коло 100 тисяч, а лише 200 тисяч брало участь в боях за Віденську.

Коли порівняти рухи і бої козацьких військ з інертністю інших європейських військ, що збиралися на оборону заходу, то треба ствердити, що в тій цілій оборонній акції проти іспанської інвазії українські козаки грали першу й вирішну ролю.

Ю. Крилатий в статті „Кульчицький герой Відня”, поміщений в „Літописі Бойківщини” ч. 46, 1982 р. пише, що згідно з Літописом Величка в 30-тисячній армії Собеського було кільканадцять тисяч козаків під проводом Е. Гоголя. Австрійські джерела подають, що близько 70 тисяч австрійців і німців брали участь під Віденським, а поляків і козаків в Собеського було разом лише 16 тисяч. Якщо б так було, то чи можливе, щоб його, який очолював лише $\frac{1}{5}$ всіх військ, вибрали командантом наступу? Собеський зобов'язався виставити 40-тисячну армію. Він мав близько 12 тисяч гузарів, 9 тисяч українських лицарів з Галичини і Волині, 4 тисячі в папському козацькому корпусі, близько 12 тисяч інших козаків і 1 ти-

сячу литовців, разом кругло 38 тисяч, а не 16, як подають австрійці. В дальшому австрійці пишуть, що Собеський призначив на ліве крило австрійські війська і німецькі — разом около 60 тисяч, на центр франконців 14 тисяч і своїх гузарів, а на праве крило решту польської армії і козаків. Коли б усіх військ в армії Собеського було лише 16 тисяч, то як можливе, щоб він ними обсадив центр і праве крило? Тим більше, що праве крило було напроти турецького центрального табору з К. Мустафою. Є очевидним, що під командою Собеського було більше війська, а саме около 38 тисяч, в тому козаків і інших українських вояків около 26 тисяч! Сам Собеський пише, що козаки виконали надзвичайно важливе завдання, вони здобули сам центр турецького війська з табором і шатром Кара Мустафи, та змусили турків до панічної втечі!

Козаки по погромі під Віднем погнали за втікаючими турками і дігнавши їх під Парканами на Угорщині потопили при переправі ще 10 тисяч. По побіді над турками у Відні була видана летючка з ілюстрацією, на якій зображений відворот Басси, везира Кара Мустафи, з-під Відня до Царгороду. Турецький султан Магомет, довідавшись про великий погром його військ під Віднем, побачив, що всі його великі пляни заволодіти християнською Европою пропали. Зі злості і розпухи казав вбити Кара Мустафу, як відповідального за поразку і відворот.

З дальших джерел щодо скількості козаків під Віднем, треба згадати наукову розвідку о. Лева Сембратовича п. з. „Українці під Віднем в 1683 р.”, поміщену в щоденнику „Америка” з 1933 р. число 121 у 250-ліття перемоги, в якій автор пише, що 10 вересня 1683 р. прибули під Віденський козаки в силі 30 тисяч під командою Менжинського, Ворони і Булиги.

Василь Лосічко (Гісторікус) на підставі ватиканських джерел подав, що під Віднем було 20 тисяч козаків.

Б. Ямінський в книжці „Віденський 1683 — Козаки—Кульчицький” з 1983 р. пише, що крім 3 тисяч козаків, з яких створено папський корпус, козаків голосилося багато більше, як можна було сподіватися, не подаючи однаке точніше скільки їх було усіх. В дальшому він пише, що нунцій писав з Krakova до Риму, що напливають щораз то нові козацькі відділи, які зараз висилається під Віденський.

Австрійські джерела перебільшують число і заслуги австрійських військ під Віднем, применшують заслуги інших, головно козацьких військ.

В польських та ватиканських джерелах подано, що Собеський мав кругло 30-тисячну армію. При створенні Святої Ліги Собеський зобов'язався дати 40 тисяч вояків.

Майже всі джерела подають, що до побіди під Віднем найбільше причинилися козаки. Коли б всіх козаків було лише кілька тисяч під Віднем, то їх участь не могла б бути аж так важливою, що як подають історики: ... удар козацьких віddілів був такий нагальний і сильний, що добірні турецькі частини, які становили центр турецьких військ, разом із Кара Мустафою не встоялисі, почали панічно втікати, залишаючи тисячі вбитих та цілий табір на призволяще.

Король Собеський маючи запевнення, що Менжинський зорганізує козаків, взяв своїх гузарів і папський корпус козаків та рушив під Віденсь, маючи кругло зі собою всіх 16 тисяч вояків. Тому то австрійці подали опісля таке число. Тому що в початках набір козаків йшов пиняво, папа доручив своїм нунціям в Krakovі і у Львові, самим безпосередньо контактувати з козацькими частинами і їх мобілізувати для оборони Відня. окремі козацькі полки з різних частин України переходили через Krakів та йшли під Віденсь. Як писав нунцій до папи ще 8 вересня вирушили з Krakova останні козацькі полки під Віденсь. Всі ті козацькі частини голосилися під Віднем у начального команданта козацьких військ отамана Е. Гоголя. Згідно із теперішніми джерелами не можемо ще зовсім точно сказати скільки козаків брало участь в бою під Віднем, але є певне, що їх було більше чим 15 тисяч, а можливе що це число доходило до 30 тисяч. Кругло разом з вояками-лицарями з Галичини можна твердити, що всіх українських вояків під Віднем було не менше як 25 тисяч.

На кінець слід подати, що в листах, які Собеський писав до своєї жінки з Відня, а які збереглися до сьогодні, король підкresлював, що нетерпеливо чекає на козацькі війська і без них не розпочинає битви. Козацький папський корпус прибув разом з ним під Віденсь, отже про тих 4 тисячі козаків він не думав, він мав на увазі головні козацькі частини. Коли вони 10 вересня прибули, він 12 вересня почав бій.

о. Лев Сембратович

УКРАЇНЦІ ПІД ВІДНЕМ В 1683 РОЦІ

Австрія мало що не дісталась під українську владу. — Козаки під Віднем. — Слава Юрія Кульчицького із Самбірщини

У вересні 1933 року обходили віденці величаві торжества з нагоди 250-літніх роковин освобождення Відня від облоги турками в 1683 році. Не одного може здивувало, що віденський парох церкви св. Варвари д-р Мирон Горникович разом із своїми парафіянами брали визначну участь в цих торжествах. Як читаемо в часописах, українці брали участь в торжественнім історичнім поході, в академії, в богослуженнях, в процесіях. Навіть з нагоди цих роковин перенесено моші св. Йосафата, які переховуються в каплиці св. Йосафата в нашій церкві св. Варвари, до костела Єзуїтів, так званої Університетськірхе, де знову через три дні відбувались богослуження в честь св. Йосафата при набитім вщерьті віденцями костелі — і то кожного дня.

Якось воно це усе дивним нам видається, щоби віденці нагло аж так зацікавились українцями. Підписаний, перебувши різними наворотами довший час в столиці старої гордої Австрії, зацікавлений відношенням Австрії до українців.

**

Ось з чого це вийшло.

Відень в давню давнину був собі сільцем. Коли римляни, посугаючись на північ і здобуваючи нові краї, потребували для охорони своїх посолостей точки опертя, укріпили те сільце і назвали Віндобону. Після римлян настали німецькі князі і довший час панував там рід Бабенбергів. В 1241 вимерла мужеська лінія Бабенбергів. За панування над Віднем і околицею почалася війна за спадщину Бабенбергів між сусідськими князями, а то між мадярським королем Белею і чеським Оттокаром. Бела запросив нашого галицького короля Данила до помочі. Король Данило заключив з Белею договір і на тій підставі син короля Данила, Роман, мав оженитися з Гертрудою, сестрою Рудольфа останнього з Бабенбергів і династія Романовичів (українська) мала засісти на австрійськім троні.

Весною 1252 відбувся шлюб Романа з Гертрудою на замку Гайнбург біля Відня. Галицькі війська Данила заняли були Шлеськ і посунулись на Моравію. Скоро однаке союзники

посварились і розійшлися. Романа лишили на замку в Гайнбургу і там облягли. Коли почався голод в Гайнбургу, Роман тайком втік до батька Данила просити помочі. Не діставши її, лишився на Волині і там помер та був похований в Холмі. Його жінка Гертруда не хотіла товарищити мужеві і лишилась між своїми.

Щойно в 1282 році Габсбурги заняли Відень і лишились там пануючими аж до кінця світової війни. На малий волоса замість Габсбургів були би панували над Австрією українські галицькі князі Романовичі.

**

Коли турки в 1683 році облягали Відень, а було то вже другий раз, бо вперше облягали в 1524 році, тоді папа Іоакім XI розписав до пануючих князів в Європі листи, заохочуючи їх до відпертя турків з Європи. Сам папа значною сумою гроша причинився до сфінансування тієї війни. На цей зазив папи відгукнувся польський король Іван Собеський, сам родом з Галичини, з Олеська.

На підставі договору з цісарем Леопольдом Собеський мав прийти в поміч із 40,000 війська. (Тоді в Польщі не було більше як 12 тисяч війська).

Собеський почав рекрутувати нове військо, передовсім козаків з нашої Галичини, на поміч Відневі. Доручив ту справу полковникові Менжинському і той почав збирати у Львові козацьку армію.

В листах Собеського зо Львова до його жінки Марисеньки нічим король так не журився, як справою набору козаків. Ті листи до нині заховані в музею Собеського у Львові, а в одному з них кажеться: „Я про нікого так не думаю як про козаків”. На чолі козаків стояли полковники: Менжинський, Апостол, Гоголь і Ворона. Генеральним адютантом був ма-бути Семен Палій.

Тридцятого липня 1683 прибув Собеський із своїм сином Яковом і чотирма тисячами легкої кавалерії до Тульна над Дунаєм. На другий день почалась переправа війська через Дунай і тривала дві доби. На день перед загальною канонадою, яку запорядив граф Штаремберг, десятого вересня 1683 прибули під Відень козаки в силі 30,000 під командою Менжинського і Ворони. Війська турецького було коло сімдесят тисяч (ред.: коло 150 тисяч!), і стільки під польським і австрійським командуванням.

З козаками прибув до Відня єпископ львівський (український) Йосиф Шумлянський для піддержання духа між козаками. В битві полягло турків около шість тисяч, християн ледви тисяча. Натомість від червінки згинуло понад шість тисяч християнського війська.

Пам'ятного дня, дванадцятого вересня 1683, вдарили спільно козаки, поляки і австрійці на турків. Козаки розбили головні сили турків і взяли велике зелене шатро великого везіра та величезні скарби. Зараз по обіді козаки пустились в погоню за турками і в битві під Парканами, на Угорщині, потопили в Дунаю велике число. (ред.: десять тисяч.).

У Відні багато пам'яток по українцях з тієї облоги. Наприклад є парк, званий „Тіркеншанцпарк” з пам'ятником короля Собеського, а напис каже, що він був „Рекс Польонія, Дукс Українія”. Заховався також вірш українського львівського єпископа Шумлянського про цю перемогу християнства над мусулманами. Пам'ятник в катедрі св. Стефана у Відні поставлений на пам'ятку у 200-літні роковини увільнення Відня від облоги турків показує наших чубатих козаків як гонять турків з-під Відня.

Та найцікавіші пам'ятки про нашого земляка, шляхтича з Кульчиць біля Самбора на Бойківщині Юрія Франца Кульчицького. Деякі історики, не знати яким чином, називають його „православним”, але вже його ім'я Юрія Франца велить нам думати інакше. Православні не вживають ім'я Франц. Це католицьке ім'я. Цей Юрій Кульчицький гербу Ліс (?), як сказано, походив із села Кульчиці Шляхотські, самбірського повіту. Замолоду був взятий при частих тодішніх нападах турків на Галичину в турецький ясир, де навчився турецької мови. Через Сербію та Угорщину дістався до Відня, де був купцем. А що навчився у своїх подорожах по сербськи і плавно тією мовою володів, що зрештою не трудне для українця, деякі з віденських авторів приписали йому сербську національність. Це ніяк не годиться з правдою і дійсністю, бо до нині заховались метрики шляхтичів з Кульчиць і гербу Сас.

Коли Віденський був в облозі турків, наш Юрій Франц гербу Сас Кульчицький, вибрався з листами до князя Льотаринського і на звіди, щоб довідатися, в котрім місці турецькі війська найслабші. Трудно йому це не було, бо перебрався за турка і, як сказано, помагала йому в цім знайомість турецької мови. Вибрався не самий, а з одним сербом, Михайловичем. Діставшиесь до цісаря Леопольда, котрий з табором

перебував на горі Каленберг біля Відня, здав звіт про турецькі сили, як обложені віденці тримаються і довідався також, що козаки ідуть на відсіч Відня.

З цими потішаючими вістями вернувся до Відня. Приніс із собою листи від цісаря до графа Штаремберга. Це сталося 17 серпня, а скоро потім, бо 12 вересня Віденський був urytovaniy.

В нагороду за ту прислугу Кульчицького запитали, що він хотів би дістати. Кульчицький просив, щоби йому дали з добичі по турках триста мішків кави (що уважали за тверду фасолю). Тоді не знали ані кави, ані її вживати. Тішились віденці, що так дешево заплатили за услуги українцеві.

Та наш земляк діставши цю каву (а навчився між турками її палити, парити, і смакувати), отворив склеп чи радше каварню у Відні при Домгассе 4. Це була перша каварня в Європі і вона до нинішнього дня існує у Відні і є гейби пра-бабкою усіх каварень Європи і Нового Світу. Горнятко кави коштувало там один крайцар. Формально цілий Віденський відразу полюбив цей новий напіток і сливе усі стани Відня були гостями нашого героя Юрія.

І ще одну атракцію мав у цій каварні наш земляк. З табором турків впав йому в добичі гарем великого везіра. Він взяв ті туркині за служниці до своєї каварні і вони є предками „вейтерок”, чи по віденськи „Кельнеріннен”, цілого світу.

Помер Кульчицький 16 лютня 1692, і його поховано у Відні з великими почестями.

По нім заховалося чимало пам'яток у Відні, як наприклад каварня при Фаворітенштрассе 56 „Цум Колышіцки”, красний пам'ятник різьби Пендля, на якім Кульчицький представлений з чаркою кави, біля „Гранд Кафе цум Колышіцки”, є Колышіцкагассе (вулиця в шостім повіті Відня), є портрет Кульчицького у віденському міському музеї і інше. Славний подвиг нашого земляка Кульчицького ще нині живе в пам'яті вдячних і веселих віденців.

**
**

Як з вище поданого ясно виходить, наші предки козаки не малу ролю грали у відсічі Відня в 1683 році. На жаль, ми здобули, а другі славу нашу забрали.

Мгр. Мирон Утристко

„ВІДЕНЬ 1683 — КОЗАКИ — КУЛЬЧИЦЬКИЙ”
(рецензія)

Під таким заголовком вийшла 1983 р. у Відні книжка авторства Бориса Ямінського, заходом Українського Товариства Філіателістів (СУФА), співвидавцями якої є Товариство „Бойківщина” ЗСА і НТШ в ЗСА. Та чепурна, в твердих обкладинках, старанно опрацьована і оформленена книжка має 130 стор. тематичних, 65 стор. про СУФА і 40 стор. про українців у Відні (в тому привіти від чоловіх осіб). Написана є українською і німецькою мовами по половині. Це вперше в українській бібліографії вийшла більш об'ємиста книжка присвячена Ю. Фр. Кульчицькому героеві Відня та участі українських козаків в побіді над Турками під Віднем 1683 р. В книжці є багато біло-чорних ілюстрацій та кілька кольорових світлин. В заголовній тематиці є такі розділи: Українське козацтво з підрозділом Козацька організація, Австрія і Віденський 1683 року, Роля польського короля Яна III Собеського, Вербування і участь козаків, підрозділи: Папа Інокентій XI і Козаки та Собеський і Козаки, Вирішальна битва 12 вересня 1683 р., Після визволення Відня, Козаки в центрі інтересів Европейських держав, Українець Юрій Франц Кульчицький, підрозділи: Українське походження Юрія Франца Кульчицького, Кульчицький і друга турецька облога Відня 1683 р., Кульчицький і віденська каварня, Пам'ятник Кульчицькому у Відні, Спогади про Кульчицького.

Добре, що попри описування подій під Віднем тому 300 років та українську участь в них, автор з'ясував теж тодішнє положення в світі та схарактеризував організацію і значіння козацького війська. До тієї книжки автор користав головно з віденських джерел так українських як і німецьких. З видань в Україні автор згадує оповідання А. Кащенка і І. Філіповича та історію України Тиктора. Видно не були йому доступні такі матеріали, як: Літопис Величка, Історія Русів, І. Німчука „Ю. Фр. Кульчицький і його подвиг” — Львів 1933, В. Лосічка „Під папськими хоругвами”, о. І. Назарка „Благений Папа Інокент XI і Україна”, о. Л. Сембратович „Українці під Віднем 1683” і інші, в яких більш вірно подані матеріали про ті часи, ніж подані в джерелах, з яких користав автор.

Ця книжка в деяких ділянках доповнює історичні факти,

які досі були публіковані про участь українців в обороні Відня. Останньо у Відні вийшли три польські книжки про ті часи, але автор слушно з них не користав, знаючи їх тенденційність і перекручування. Натомість із великим довір'ям ставився автор до австрійських джерел, не беручи до уваги можливості їхньої односторонності, хоча вони теж побільшували заслуги австрійців поменшуючи наші. Н. пр. є в книжці на стор. 101 мапа бою під Віднем з поясненнями, на якій подано розміщення союзних військ без їхнього числа, натомість чомусь при кн. Потоцькім подано 2000 козаків — міг би хтось думати, що їх більше не було. З інших джерел знаємо, що король Собеський мав біля себе теж 4000 козаків, що були в папському корпусі. На тій мапі є, що на лівому крилі був Менжинський, знаємо з листів короля, що Менжинський організував козацькі частини і з ними прибув під Відень. Командантам тих полків, що числили кільканадцять тисяч козаків, був Гоголь і його треба було подати, як відповідального за цей відтинок фронту. Разом було к. 18 тисяч козаків, деякі подають 30 тисяч. Австрійські хронікари знаючи про велику вагу козацьких частин для побіди під Віднем, бо про них тоді широко писали, повинні були подати число всіх козаків, або взагалі не давати жадної цифри.

Про заслуги козаків пише Патріярх (стор. 10): ... „Ватиканський хронікар слушно приписує перемогу над турками козакам...”, а даліше, що „не всім відомо, що долю християнської Європи врятував тоді український народ хистом козацьких грудей...”. Тому, що автор опирався на деяких сумнівної вартости джерелах, участь козацьких частин в боях за Відень вийшла в книжці дуже блідо. Хочу вияснити ще один факт. Заки прийшли всі козацькі полки під Відень, Собеський по назначував своїх прибічників як: Самігу, кн. Потоцького, кн. Любомирського і свого сина відповідальними за певні відтинки фронту, тому про це подано на згаданій мапі. Головні однакож козацькі частини прийшли доперва коротко перед битвою (без них король не хотів починати бою), і тоді вони під командою Гоголя перебрали праве крило фронту. Шкода, що це не є зазначене на мапі.

В гол. квартири Кара Мустафи під Віднем було кілька десять тисяч найбільш добірного тур. війська. На них Собеський післав праве крило з козацькими військами, які своїм нагальним і геройським ударом спричинили переполох в турецьких рядах (турки знали геройство козаків з боїв в Україні).

їні, та не сподівалися зустріти їх під Віднем). Коли отаман Гоголь, що керував атакою, згинув, його булаву перебрав полк. Семен Палій (Гурко), який, продовжуючи атаку, довів до втечі найкращих турецьких частин зі самим везіром Кара Мустафою, захоплюючи цілий везірський табір, його командне шатро і коня. Битва була скінчена, Віденський врятований. Шкода, що ці факти автор не подав у книжці. Папа Іоанн Крістіан XI, який мав під Віднем своїх людей головно в папськім козацькім корпусі, добре знав від них про перебіг битви і тому негайно по обіді відправив pontifікальну Службу Божу в Римі не за кого іншого, а за КОЗАКІВ як переможців, що врятували християнську Європу перед ісламським заливом.

У своїй книжці на стор. 124 автор пише: „... Кульчицький напевно не був одинокий, який взявся за небезпечну спробу винести вістку з обложеного Відня”... Турки підійшли під Віденські ворота 7 липня, тоді цісар Леопольд I з родиною, цісарською гвардією та іншими залишив Віденські ворота, вважаючи, що Віденський місто не зможе встояти перед 200-тисячною турецькою армією. Правдою є, що князь Карло Льотаринський, який розтаборився між Ангером і Штільфідом та збирав військо для оборони Відня, спершу, себто до 16 липня — дня цілковитого оточення турками Відня, мав зв'язки з гр. Штарембергом. Але після цього дня всі зв'язки були перервані. Кур'єри, яких висилали з Відня, при переході через турецький табір попадали в руки турків, які їх вбивали, а їхні листи на стрілах пересилали до обложених віденців. Положення у Відні було тоді жахливе — пожежі, епідемія, брак харчів! Турки займали щораз нові передмістя Відня і чимраз більше звужували обруч довкруги нього. Така безнадійна ситуація віденців тривала вже майже місяць аж до 13-го серпня. Тоді знайшлася людина і то українець Юрій Фр. Кульчицький, який взявся за небезпечне завдання доручити листи кн. Льотаринському і приспішити поміч для рятунку Відня. Виконавши це геройське завдання, Кульчицький знову перейшов через турецький табір і фронт та приніс листи графові Штарембергові, в яких було подано, що вже наближаються помічні армії і в скорому часі прибудуть під Віденські ворота. Ця вістка близькавкою рознеслася по місті і додала нову надію віденцям, які трималися останками сил. Якщо б не вона, то Віденський місто би піддалося туркам. Під впливом цієї вістки віденці витримали ще 26 днів облоги, та дочекалися відсічі і рятунку. Отже є

історичним фактом, що Віденъ завдячував Кульчицькому свій рятунок.

Твердження Б. Ямінського, що Кульчицький не відкрив першої каварні у Відні, є незгідне з фактами і джерелами. Поміщуємо знимку таблиці, яка є на к. домі Кульчицького, де виразно написано, що Кульчицький основник *першої* каварні у Відні (ерсте кафегавс ін Він).

Пам'яткова таблиця на домі Ю. Кульчицького у Відні. Напис вказує, що він був основником першої каварні

Андрій Й. Шауер в статті „275 Років Віденської Каварні” поміщений у віденській газеті „Der Wirtschaftsblatt“ ч. 10 з 1958 р. пише, що Кульчицький одержав 1683 р. *першу концесію на каварню* у Відні, і що в часі облоги Відня виконав для нього безцінну службу. Таких і тим подібних джерел можна наводити десятки. Якщо і є інші сумнівної вартості писання, то вони є такою самою фантазією як ця, що Кульчицький серб з Угорщини, чи поляк. Кажуть, що папір все витримає, можна писати різні видумки і фантазії. Таке пишуть і наші сусіди, вони лише чигають на це, щоби вкрасти нашу славу, історію, подавати наших людей за своїх та за-

хопити нашу землю. Кульчиці, з якого походить Ю. Кульчицький, є чисто українське село, з якого походять визначні українці як: гетьман П. Коняшевич Сагайдачний, гетьман Жмайлло, єпископ святий Інокентій, та інші.

Дуже рідко трапляється, щоби історики писали об'єктивну правду і не збільшували заслуги своїх земляків. Тому і в писаннях про віденську побіду є чимало тенденційності, а навіть перекручень. Доперва останніми часами досліджуючи праджерела тих подій українських, ватиканських, австрійських а то і польських істориків, можна собі зробити правдивий образ подій під Віднем тому 300 років. Члени Гол. Управи Т-ва „Бойківщина” (М. Утраско, О. Татомир, І. Кульчицький та інші) досліджуючи ті часи і події знайшли чимало об'єктивних джерел. Про це теж інформовано автора книжки, на жаль, автор не мав вже змоги ні часу використати тих матеріалів.

Книжка „Відень — Козаки — Кульчицький” є вартісним вкладом в українську бібліографію, що описує віденські події 1683 р., і її авторові належиться признання за труд вложений для її написання і видання.

о. д-р І. Назарко ЧСВВ

БЛАЖЕННИЙ ПАПА ІНОКЕНТ XI і УКРАЇНА

Вже на самому початку понтифікату Інокента XI-го в Римі мали виразне й правильне поняття про Україну, її етнічну форму, та її політичні змагання. В 1678 році з'явилася в Римі друком географічна карта східноєвропейських земель, на якій Україна в цілій своїй тодішній етнографічній розтягlostі зазначена виразно як: Україна або земля козаків, що розтягається від Перемишли і Сяну аж по Дон та Озівське море. Коли візьмемо до уваги, що друкування географічних карт в тодішніх часах мало далеко більше значення, як сьогодні та віддзеркалювало фактичний стан географічних і політичних знань, то положення України на цій римській карті, виданій за апробациюю властей Апостольського Престолу, було справді виїмково сприятливе, що його не можна знайти не раз і сьогодні. А до того мусимо додати, що така карта служила орієнтаційним документом для політичної дії тодішньої дипломатії взагалі, не згадуючи вже кругів, що хоч були заінтересовані в політичних справах, але не мали вгляду в по-

літичну дійсність на місцях. І ціла ватиканська дипломатія цих часів, можна сказати, основується в своїй дії на даних тієї карти. І саме діям тієї дипломатії приглянямося, щоб відтворити політичні й церковні стосунки папи Інокента XI до України. Головно Апостольська Нунціатура Варшавська та Віденська інтересувалися інтенсивно українськими справами та подіями на українській землі. Зараз три місяці по свому наставленні на Петрів Престол виступає Інокент XI через своїх представників гостро й рішуче в обороні прав українського католицизму. З тієї нагоди виходить вже в грудні 1676-го року ціла пачка апостольських листів до різних визначних і впливових осіб цього простору, щоб своїм політичним та моральним натиском на відповідних місцях не допустили до скривдження українського католицизму. І його засяг був успішний, і український католицизм з позицій оборонних перейшов саме напереломі 1676-1677 року до наступу в тотальній розв'язці українського церковного питання. В цьому напрямі виєднано саме державний закон, чи сенатську постанову скликати обі сторони на спільну конференцію для чого назначено й окрему комісію. Ця робота привела до католицького віровизнання єпископа перемиського та львівського. На весну наступного року ватиканська дипломатія на місцях займається досить уважно справою Юрія Хмельниченка, що його по падінні Петра Дорошенка висунула Туреччина на чоло своєї інтервентивної політики супроти України. В Римі були дуже докладно поінформовані про пляни Туреччини супроти християнської Європи взагалі, а України зокрема. В квітні 1677 року Варшавський Нунцій повідомляє Рим про пляни Хмельниченка, щоб відірвати цілу Україну від Москви та Польщі, а підчинити її під протекторат Туреччини, як окреме князівство Малої Сарматії та Русі чи Роксолянії, як було в уживанні в Туреччині. Пляном Хмельниченка та Туреччини мало бути замирення цього фронту на базі широкої автономії та релігійної свободи і толеранції. Що більше, надходили вісті, що сам турецький султан, Магомет IV-ий, забирається до здійснення цих плянів. Тому, що — як здавалося — ціла сила Туреччини буде звернена проти Московщини, московська й західня дипломатія слідкує уважно за подіями на кордонах Московщини та на лівобережній Україні і на Січі, де ходять чутки про майже загальну мобілізацію козацьких сил та про підготовку ширших дій проти Криму і Туреччини, головно під командуванням кошового Сірка, що разом з полковником Гоголем мав би перейти на бік Хмель-

ниченка та Туреччини для реалізації самостійницьких плянів України. Ціле літо та осінь облога Чигирина звертає на себе увагу цілої західної Європи, і передовсім ватиканська дипломатія, найкраще поінформована про хід справ, та служить джерелом вістей для інших держав. Такі міста як Чигирин, Кальник, Немирів та інші стають знані по цілій західній Європі, а в Римі уживається їх з таким знанням, немов ходило б про знані місцевості італійського півострова. Назва козацьких човнів „чайка” стає технічним виразом в переписці між різними столицями західної Європи, без потреби пояснювань про що йдеться. Рівночасно з цим, від осені 1677-го року йде широко закроєна акція релігійно-церковного характеру та з'єдинення української Церкви, а імена Шумлянського, Винницького, Василевича та інших є на устах усіх. I цілий 1678-ий рік переповнений вістками з України. Дня 18-го серпня 1678 року пише варшавський нунцій, що Юрій Хмельниченко вимагає від Польщі ультимативно евакуувати Україну, додаючи, що він підписується на листах та урядових актах: „Князь України та гетьман війська запорозького”. Облога Чигирина турками й росіянами та його здобуття і відсіч є слідкова проста день за днем. Тут виступають усі визначні й відомі українські імена: Дорошенка і Самойловича, і Ханенка, і Сірка і ін. Знову ціла географія України кладеться на столи західноєвропейської дипломатії, з цілим каталогом міст і містечок: Сороки, Кременчуг, Кодак, Трипілля, Стайки, Біла Церква, Чигирин, Ромни, Переяслав, Тягіння й ін. Тут говориться докладно про різні наступи на фортифікації Чигирина, згадуються генерали військ, та вкінці пересилається до Риму докладний опис падіння української козацької столиці, що впала не з рації мілітарних, але політичних. У ватиканських архівах зберігається ціле множество різних цікавих епізодів відваги та воєнної козацької тактики цих часів. I 1679 рік зразу почався діями в Україні, за якими слідкувала ціла Європа, яка на цих прикладах геройства й відваги тратила поволі страх перед турецькою загрозою. I знову пересуваються сильветки українських міст і сіл перед очима уважних політичних мужів Європи: Немирів, Броди, Умань, Корсунь, Київ, Каменець Подільський, Журавно, Теребовля. Говориться знову про війська, що йдуть у десятки а навіть сотки тисяч одиниць. Україна — в цих перших роках понтифікату Інокентія XI-го — це велике побоєвище двох сил: християнських та турецьких, в яке то змагання замішані суттєво життєві інтереси українського народу. В

цих роках Європа знову навчилася цінити відвагу та бойовий хист українського козацтва і за неповних два роки Папа Інокент XI-й у своїх плянах оборони Європи перед турецькою загрозою дасть доручення формувати українську козацьку армію, яка причиниться вирішно до розгрому турків під Віднем та на Угорщині.

ІІ.

Воєнні пляни турецького султана Магомета IV-го справді занепокоїли центральні європейські сили, Австрію, Венецію, Польщу та Московію. Турецька загроза з чисто теоретичної загрози для християнського світа вже в 1680-му році стала загрозою дійсною. Турецькі готовання до великої оfenзивної війни проти Європи стали очевидні. Тим разом Туреччина готувалася до неї справді основно, щоб осягнути основних та вирішних успіхів. Крім укріплювання своїх позицій на Балканах та в сателітних балканських державах, Туреччина в своїй оfenзивній тактиці проти християнської Європи взяла до уваги положення українських земель та водночас старалася створити на них вихідну базу під широкозакроєні дії в напрямі Польщі та Московії. В тій передовсім цілі вона здигнула з забуття постать великого гетьмана Богдана Хмельницького, Юрія Хмельницького, та поставила за його претенсіями до українських земель свої великі мілітарні сили та політичне значення. Так Юрій Хмельницький мав стати залежним від Туреччини князем на українських землях, а українські полки мали поповнити знаменитою піхотою наступаючі турецькі армії. До цього уважлива турецька дипломатія використовувала столітній антагонізм українського народу з Польщею та Московчиною, що саме тоді окупували українські землі та здушували систематично в українській козацькій верхівці всі змагання до самостійного державного життя. Давній український противтурецький антагонізм релігійного характеру зрівноважувала Туреччина обіцянками широкої релігійної свободи. Не без впливу могло бути тут і положення православного константинопольського патріярха, та нехіть українського православ'я до підчинення московському патріархові. Та як і не було б, великі соціальні та політичні невгодини українського народу в обличчі польського й московського гнту вповні вирівнювали релігійну неспівмірність обох партнерів, що показувалось вже від часів Богдана Хмельницького та Дорошенка.

Ватиканська дипломатія Інокента XI-го знала дуже добре про настрої та змагання українського народу, а водночас здавала собі справу з мілітарної та стратегічної ваги українських земель. Тому використовуючи давній антитурецький антагонізм українського козацтва, вона старалася поставити ці сили по цей бік великого фронту, що більше в першу лінію, і то не тільки оборони, але й наступу. Дня 13 лютого 1683 року писав про козаків апостольський нунцій з Krakova: „Козаки, це немов розбурхане неспокійне море, що кидається в прибою і віdboю то в одну то в другу сторону, раз у розгоні припліву, то знову у найнижчому відпліви, але і тоді вони завжди є в стані віддати якнайкращі прислуги християнству”. Тому вже в початках 1680 року ватиканська дипломатія поставила свою увагу та свої засоби на те, щоб козацька Україна заняла належне собі місце в оборонній системі християнської Європи проти тодішньої турецької небезпеки. І просто, і через віденський та варшавський уряди були побудовані кроки, щоб створити папську армію з козаків для оборони загроженої Європи. В 1680 році переговори йшли ще дуже повільно, хоча вже було знаним, що „турки роблять запаси, і виглядає, що хочуть вдарити на Київ, але вони можуть служити рівнож добре і проти Угорщини”. Проблема Києва, про яку нунцій згадує в січні 1681-го року була ключевим положенням для Польщі, Московщини та Туреччини, для тієї останньої ще і з тієї причини, щоб зреалізувати пляни українського союзника. Насправді Хмельниченко ще в квітні вимагав від Польщі здачі Білої Церкви та вицофання військ з України. Дня 12 березня 1681 року писав апостольський нунцій з Варшави про пляни Туреччини супроти України, що Туреччині не так ішло про створення української незалежної держави, як радше про усунення козацької небезпеки, в цей спосіб, щоб заселити Україну вірнопідданими племенами, що розмножуючись творили б сильні боєві одиниці, положені на границях держави, та могли б бути завжди кидані скоро проти християнського світу, а тим часом послабити козацький елемент уживаючи його як помічних військ в далеких воєнних кампаніях.

Так увиждалася справа турецької небезпеки в 1681-му році європейській дипломатії. Як бачимо Україна стояла в центрі заінтересування та далекойдущих плянів з одної і з другої сторони. Йшлося про те, хто скоріше перехилить на свій бік козацьку Україну та кине її бойову силу на службу своїх

інтересів. Одночасно християнські сили, а зокрема в Римі були свідомі того. Дня 29 липня 1682 року апостольський нунцій писав з Варшави таке: „Не є неймовірним, що козаки невдоволені москалями, захочуть змінити пана. Вони дуже зневиділи недавно померлого головного воєводу, оскаржуючи його в насилиях та в тому, що на своїх лятифундіях в Україні він мав силу силенну кріпаків, а це, як говориться серед цього народу, є одною з головних причин, чому вони не хотять і під польську владу, боячися невиносими жорстокости і з її боку”. Справді в другій частині цього 1682 турецькі сили в Україні почали воєнні дії, займаючи територію по лінії своїх вимог. Тим часом саме через українські землі між християнськими силами, безпосередньо загроженими, Московщиною та Польщею, не було згоди ні в цілях ні в спільній обороні. На весну 1683 року, коли війна вже фактично була в дальшому поступі, деякі козацькі полковники поставилися на сторону християнських сил, та даючи свої сили до зачіпної війни й оfenзивної, головно на Криму проти татар та на Чорному морі проти турецької флоти. В червні апостольський нунцій передав на руки польського короля Яна Собеського відповідну суму на удержання тритисячної наразі армії козацької, що мала виступити негайно до воєнних дій, щоб відтягити увагу Туреччини від Угорщини та Австрії, та відкликати татар для оборони Криму. В той сам час у Відні, де слідкували за рухами турецьких армій що наблизалися до австрійської імперії, почали робити заходи, щоб набрати козаків на оборону Австрії. У Варшаві і в Відні були практично і без війська і без засобів. І віденський і варшавський нунції виразно повідомляли папу Інокента XI, що й одна й друга держава покладаються на поміч і воєнні дії козаків, а єдині засоби до того уважають тільки ті, що їх призначив на оборону християнського світу папа Інокент XI-ий. Ватиканська дипломатія докладала всіх зусиль, щоб погодити пляни польського короля, що хотів почати воєнні операції на Криму та на Чорному морі, з плянами австрійського імператора, що хотів негайно козацької армії Інокента XI-го на кордонах Угорщини, щоб спинити поступ турецьких військ в тому просторі. Цілій червень та липень йшли поспішні переговори. Тим часом турецькі армії рушили на Віденський, щоб вдарити по центральній Європі. Супроти такого стратегічного турецького пляну, дискусії між Варшавою та Віднем самі собою впали, і навісіть польський король Собескі з мерцій зібралими військами поспішив на відсіч Відневі, що грозив з

дня на день падінням. Для уможливлення такої відсічі та її скорого прибуття під мури Відня причинилося саме заіснування сильного армійського козацького ядра, що було саме тоді зорганізоване на кошт такого далекозорого святого реаліста, яким був Папа Інокент XI, що замість дискутувати теоретично про тактику, подбав про конкретні засоби для всякої воєнної тактики: Посування турків на Відень показало, що дії воєнні Туреччини в східній Європі були тільки характеру тактичного та диверсійного, щоб відвести увагу заінтересованих та цілі Европи від фактичних плянів турецького султана, що посягав по все, й уважав, що наспіла пора опанувати майже безоборонну Європу. Те, що під Віднем на чолі сил, які прибули на відсіч, знайшовся знаний з протитурецької кампанії Ян Собескі та кинувся з бравурою в бій проти переважаючих сил, відвернуло увагу тодішньої Європи від фактичних творців турецького розгрому, якими були: далекозорий та чуйний блаженний Папа Інокент XI-ий та його готова в хвилині найбільшої загрози армія, створена, як писали нунції, „щедрістю Святішого Отця Нашого Інокента Папи XI-го”, армія козацька, зложеня з сімох полків.

III.

У червні 1683 р. провідним мужам Європи й тодішньої дипломатії вже було ясно, що турки вирушать великим походом проти християнського світу. Одночасно напрям походу на Відень ставав майже очевидний.

Крім моральної та грошової піддержки Інокент XI хотів взяти в ній участь і мілітарно. Набирання війська в папських державах Італії було не можливе, коли взяти до уваги її характер та віддалі. Тому поминаючи теоретичні пляни польського короля та австрійського цісаря в справі організування козацьких протитурецьких військ, Інокент XI дав доручення своїм дипломатам на місцях приступити до організації корпусу козацького війська, асигнуючи на це відповідну грошеву суму. Покищо йшлося про три тисячі козаків, що мали виразно виступати під прaporами Папи. Паралельно з цим йшла підготовка про набір козаків рівно ж і зо сторони польського короля Собеского та австрійського цісаря. Цим останнім бракувало однак готових грошевих засобів, і справа протягалася.

Дня 23 червня апостольський варшавський нунцій повідомляв Рим, що останні труднощі в цій справі були переборені, головно дозвіл Собеского був даний, і тому нунцій вже

виплатив 90 тисяч флоринів відповідному комісареві, що виїхав до Львова, де було призначено генеральну квартиру для тієї мобілізації. Було розіслано відповідних агентів, що мали проголосити умови набору козацького корпусу. Далі було повідомлено про спосіб вербунку козаків, та про спосіб виплати коштів, що відбувалося або однорічно відразу, або чвертьрічно. Дня 7 липня ц. р. варшавський нунцій мав уже в своїх руках гроші потрібні на три чверті року для трьох тисяч козаків. До свого листа з 7 липня нунцій долучив докладний опис устрою та заплат конечних для 3 тисяч козаків. Для трьох тисяч козаків, що були зорганізовані „щедрістю Його Святості Папи Інокента XI-го” предвиджувано на один рік видатки коло 270 тисяч флоринів, не вчисляючи туди різних видатків на прапори, на пірначі, літаври, вози, в числі 300 та на порох, оліво, стрільна й постачання. Корпус мав складатися з точно трьох тисяч чоловік. З того було 7 полковників, з яких двох мало по 500 чоловік, а п'ятох по 400 людей на полк. Полковники побирали плати по 600 флоринів річно, а крім того осібно на виряд річно ще дальших 1000 флоринів. Заступників полковників було рівно ж 7, по 300 флоринів плати та окремі видатки осібно. Генеральний писар та суддя побирали по 375 флоринів, полкові писари в числі шістьох побирали разом коло 750 флоринів. Крім того в війську були 23 сотники з 240 флоринами плати кожний та загальні видатки на одяг і намети. Далі вичислено 7 прaporщиків полкових та 23 прaporщики сотенних, по 120 та 90 флоринів плати. Заступники сотників числом 23 брали по 90 флоринів плати. В війську було крім того 291 десятників, по 90 флоринів плати кожний. Самого війська було 2611, і кожному козакові річно виплачувано по 60 флоринів та загальні видатки на одяг і обоз. Були передбачені крім того видатки на 7 полковницьких пірначів, на тридцять прaporів, з нашитим єрусалимським хрестом, на 7 полковницьких ключів, на сім літаврів мідних, на вісім срібних булав, на 300 возів та на порох, і стрільна взагалі, як рівнож на постачання. Продовж місяця липня прийшли з Риму ще інших 100 тисяч флоринів, з яких було відділено 50 тисяч для запоріжців, щоб зорганізувати наскок на Крим та тим відтягнути її сили ї увагу татар від властивого поля боїв, що ним стала вже тоді Угорщина та Австрія, як повідомляв нунцій Апостольський Престол вже дня 6 серпня. Рівночасно з тією акцією інші групи козаків заявили свою готовість виступити в бій з турками та татарами на Україні та освободити її від турецької

окупації. Для тієї акції король Собеский призначив 60 тисяч флоринів, щоб зорганізувати наскок на білгородських татар і так відтягнути їх від провінцій австрійських. Так практично влітку 1683 козацькі сили були заняті на чотирьох фронтах протитурецької кампанії, які мали характер оfenзивний. Най-перше йшлося про інвазію запорожцями Криму, далі оfenзива проти турецьких окупаційних військ на правому березі Дніпра, то знову наступ на білгородських татар, та вкінці марш козацького папського корпусу в напрямі Шлеська на оборону властивої Австрії та Відня. Коли порівняти ці рухи козаків з інертністю інших військ, що збиралися на оборону заходу, то треба сказати, що в цій оборонній акції українські козаки грали першу й вирішну ролю. Дня 19 серпня писав нунцій вже з Krakова, що „навербовані за папські гроші козаки та інші на кошті державному, знаходяться вже дуже близько”. Дня 26 серпня писав цей-же нунцій з Krakова, що „козаків зголосилося далеко більше та вже навіть вирушили в похід, і тому для них треба призначити папські гроші, бо нема для них інших фондів, а думають, що вони принесуть прегарну допомогу. Рівно ж писав нунцій, що найняті за папські гроші козаки вже перейшли попри Krakів та здається є вже на Шлеську. Справді вже була остання година. Відень вже був в облозі та ждав допомоги. Ще дня 8 вересня писав нунцій з Krakова до Риму: „Напливають щораз нові козаки, яких скоро висилається до королівського обозу, уважаючи, що це найкраща піхота, що її можна виставити проти турків”.

На цьому вісті ватиканської дипломатії про козаків uryваються. Відень оборонено, а турецьку армію розбито та гнано Угорщиною в завзятих боях. В усіх цих боях козаки брали першорядну участь, головно в знаних боях під Парканами та в здобутті Стригому (Грану). Тим часом йдуть бої і в Україні, щоб викинути турецькі окупаційні війська. В цій операції бере участь коло 20 тисяч козаків під проводом наказного гетьмана Куницького. Крім того, щоб ще основніше відтягнути турецьку небезпеку від Європи, на початку 1684 року австрійська цісарська дипломатія робить заходи, щоб запорозькі козаки систематично непокоїли Крим та робили випади на Чорне море, щоб таким чином зв'язати турецькі й татарські сили. Головно татарські набіги дуже далися взнаки австрійським посіlostям, і Австрія була готова платити козакам навіть щорічну пенсію, щоб тримати татарську небез-

пеку з фланку. Тимчасом козацькі армії вив'язувалися з поставлених собі завдань і на інших фронтах, головно наступаючи на білгородських та будяцьких татар. Цілями на цих фронтах було здобуття турецьких фортець при гирлі Дніпра, Дністра та Дунаю, де козацькі полки готувалися ще в січні до здобуття Кілії. Як писав нунцій, „здається, що в Константинополі рухи та близькість козаків викличуть занепокоєння”. Під днем 9 січня того ж 1684 року повідомляв нунцій про велику побіду козаків над турками та татарами, та що з тієї нагоди попереднього дня, цебто 8 січня, було відспівано в Krakovі торжественне „Тебе Бога хвалим”, з потрійним гарматнім вистрілом. Тимчасом коли європейські сили вдоволені обороною Відня, залишили добру нагоду, щоб знищити турецьку силу принаймні на Балканах, саме Інокент XI-ий думав по Відні про даліше відкінення турецької небезпеки. Єдиною майже тоді діючою військовою силою були саме козаки, що поглиблювали побіду здобуту під Віднем. Дня 16 січня нунцій зажадав та дістав нових 450 тисяч флоринів на вирядження козацької армії, що мала діяти в напрямі Бесарабії. Тоді було вирішено вислати козакам на цьому фронті даліших 100 тисяч флоринів плати, 500 звоїв шлеського сукна на одяг для простого козацтва та 8 звоїв голляндського сукна на одягнення старшин. Крім того виплачено 12 тисяч флоринів козацькій кавалерії, що вибиралася на Бесарабію. До ста тисяч флоринів призначено на вистаткування артилерійного обозу, з чого 8 гармат з усім конечним було призначено сейчас для козаків. Крім цього даліших 200 тисяч флоринів призначено на вербування нового козацького корпусу. Ще того самого місяця січня козацька армія перехопила під Букаレストом повертаючі з віденського походу татарські кримські сили. Апостольський Престіл, що такою щедрою рукою під-помагав оборону християнської Європи, з найбільшою увагою слідкував за всіми рухами козаків, уважаючи всі здобутки та побіди козаків побідами своїми. Дня 2 лютого 1684 року та-кож у Ватикані в часі папської капелі було відслужено благодаřственне богослужіння „за козацькі побіди над татарами”, як повідомляв офіціяльно Апостольський Нунцій короля в Krakovі в березні 1684 року. Можна сказати, що з тим благодарственным богослужінням Європа була остаточно врятована від турецької та татарської небезпеки. І знаменне є саме те, що це остаточне заключне торжественне богослужіння в приявності цілої римської курії було відслужжене в наміренні: „на подяку Господеві за козацькі побіди над та-

тарами". На жаль, сьогодні про ці далекі світлі події мало хто пам'ятає, і хто інший збирає славу за заслуги заплачені козацькою кров'ю.

Відкинувши турецьку небезпеку з-під мурів Відня та від порогів західної Європи, як рівнож прогнавши турецьку розбиту армію в побідних боях з території Угорщини, козацька військова сила не перестала бути актуальною в протитурецьких плянах. Знаючи дійсний стан сил і заслуги козаків для освобождення Відня, віденський цісарський двір робив ста-рання, щоб зорганізувати козаччину як постійне заборону та небезпеку для турецької сили від сторони Криму та Чорного моря. Пляни віденського двора йшли в якісь мірі в розріз з плянами Варшави. Апостольський Нунцій старався однак погодити інтереси обох потуг, головно коли і в одному і в другому випадку йшлося таки про папські фонди на удержання козаків. На весну 1684 року серед козацьких полків прийшло до вибуху нездоволень з дотеперішнього трактування, із якого пострадав наказний гетьман Куницький. На його місце козацтво вибрало гетьманом Андрія Могилу. Дальшим джерелом нездоволення було підозріння, що Польща обманює козаків та не виплачує їм грошей належних з папської скарбниці. Щоб успокоїти уми, Апостольська варшавська нунціятура уважала за відповідне увійти в стосунки просто з козаками, а не через урядові польські кола. Для такого посередництва було намічено львівського префекта папської семінарії, отця Франціска Бонесану, театинського ченця, що мав завезти особисто для козаків багаті дари та плату за дотеперішні та прийдешні заслуги на полях боїв. Йшлося передовсім про зброю, коло 6 тисяч мушкетів та припаси по роху й стрілен. Наміром нунція було передовсім усунути надумиття, держати готовою козацьку армію, та запевнити козацькі круги про високе цінення їх дій не так „від бідної і винужденілої (польської) республіки, але зо сторони „папської щедрості та доброзичливості”, як писав Нунцій дня 29 березня 1684 р. Справді в перших днях місяця квітня о. Бонесана був уже в дорозі. Апостольський Нунцій так звітував про цю місію до Риму: „Від якогось часу доходило до моїх вух, що козацьке військо жалілося на те, що їм не давано папської допомоги, або їм її зменшувано замітно, помимо асигнат та обіцянок короля. Ще в місяці січні представив я це королеві. Далі розповідає Нунцій про о. Бонесану, що знав мову та мав приятелів серед козаків, і про те, що

він самохіть зголосився їхати в тому посольстві, помимо небезпек та зими, і на якого особу погоджувався рівнож і король Собескі. Помимо того, що це посольство було вирішene ще в січні, то однак його відсувають з тижня на тиждень, козацьке військо розбігалося, наказний гетьман заспокоював козаків з тижня на тиждень, аж поки козацтву не урвався терпець і Куницький переплатив головою, під оскарженням, що він злигається з польськими емісарами та їх обманює. Смерть Куницького дала нагоду Нунцієві настоювати вже таки сильно перед королем за виконанням місії. Король та його генерали оправдувалися, що це було зроблено тому, щоб одержавши гроші козаки не розбрелися домів, та давали інші вимівки. Однак Нунцій переміг опір польських кругів і повідомив Рим, що одинокою причиною цих подій були недомагання в виплачуванні наємних грошей, і якщо б „було їх виплачено на початку добровільно”, як писав Нунцій, „то не були б заіснували всі ці пізніші нещастья”. Це перерішило справу. Зразу було вислано з Варшави наперед всіх козацьких послів, щедро обдарованих, щоб поширили словом і прикладом добре поняття про наміри Апостольського Престолу. З масою всякої зброї було вислано й дві полеві гармати. Отець Бонесана подорожував в асисті польської окремої сотні, аж до Полонного, звідкіля мала вийти йому на стрічу окрема сотня козаків для супроводу. По дорозі мав прилучитися до о. Бонесані любачівський каштелян, що мав окрему місію до запорожців. Розділ папських дарунків мав відбутися за посередництвом окремих представників від поодиноких козацьких полків, що мали їх розділити між козацтво. Папський представник Бонесана мав однак, передаючи ці дарунки, постаратися, щоб було належно підкреслено, що це все походить з щедрості, ревности та доброти Папи Інокента XI, щоб так прихилити цих людей більше до латинської Церкви, та так усунути якусь майже природну нехіть їх до неї, а так можна буде розположити їх і до святого з'єдинення. Крім того було доручено о. Бонесані, щоб на майбутнє найшов якийсь спосіб для виплати грошей і інших речей, щоб у тому не поставали вже більше ні припізнення ні трагічні непорозуміння. Було запропоновано, щоб козацькі депутати по ці речі приїздили безпосередньо до Львова. О. Бонесана мав запевнити, що такі дарунки в грошах і матеріялах прийдуть завжди, коли тільки козаки визначаться геройськими вчинками в обороні християнства, та не підуть через інші руки, але будуть просто і безпосередньо доручені їм. О. Бонесана

мав збудити в козаків більше довір'я до Папи, ніж до польської республіки.

Крім цього мав о. Бонесана ще одне важливе доручення: довести до кінця переговори з запоріжцями в справі шахування Криму та берегів Чорного моря, щоб так в'язати турецькі, а головно татарські сили. О. Бонесана був авторизований прийняти разом з висланником короля умови запоріжців та виплатити їм у завдаток 12 тисяч флоринів, із загальної обіцяної суми 40 тисяч флоринів. Подібне мав він переговорити і з татарами калмуками, щоб непокоїли кримських татар. Вкінці дав Нунцій о. Бонесані ще інше доручення: „до слідити особисто правдивий стан справ та настроїв цього народу, та доловити про все подрібно, щоб не бути в майбутньому залежним виключно від звідомлень сторонніх людей. Бо, як писав Нунцій, дуже рідко, або радше не було до цього такої нагоди, що вказує на повне королівське довір'я, бо по передні королі перешкоджували завжди чужинцям переговорювати безпосередньо з козаками”. „Бо король, продовжує Нунцій, признає в особі Його Святості характер батьківський і тому має повне довір'я, що може бути не без користі, коли треба би посередництва інших, щоб переговорювати з цим народом”. Бо поляки є дещо застрогі супроти козаків, уважаючи їх майже за своїх підданих, та й не стараються злагодити їх озлоблення, але ще більше його роз'ятрюють, і тому ледви чи вони скочуть нести це ярмо. Король уживає з ними іншої поведінки, і тим собі їх прихилює та зобов'язує, і йому вдається з великою своєю славою та публічним добром надолужити шкоди, що їх спричиняють інші. Продовж місяця квітня та в перших днях травня о. Бонесана виконав свою місію до козаків. Дня 3 травня повідомляв Нунцій Рим, що на стрічку о. Бонесані вийшло 10 тисяч козаків, що заняли лінію Дністра, щоб знеможливити якийсь наскок турків чи татар, що більше навіть у тій цілі потурбували Камінець Подільський, що був у турецьких руках. Дня 17 травня повідомляв Нунцій, що о. Бонесана вже повернувся щасливо зо своєї місії, везучи з собою рівно ж листа від козаків до Папи Інокента XI-го, писаного в Немирові дня 8 травня, та підписаного Андреєм Могилою, наказним гетьманом, та полковниками і іншими чиновниками козацької армії. Листа було переложено зараз таки в Яворові, де тоді перебував Нунцій та вислано в латинській мові до Риму, де він зберігається до сьогодні. Лист носить наголовок „Святіший Отче Папа Римський! Отче, Пане і Добродію наш”. В листі дякує козацьке

військо за щедрі дари та за батьківське благословення на ворогів християнства, та пересилає поздоровлення і запевнення служби. „Підемо на ворогів хреста святого радісно бажаючи від Всемогучого Бога Вашій Святості многих літ та володіння щасливого як Голові християнства, щоб могла бачити у стіп християнських всіх володарів та своїх власних ворогів упокорених”. Могила та інші підписались під листом як „Вашої святої смиренні слуги”...

Сердечним і повним пошани листом гетьмана Андрея Могили в імені всього козацтва, місією о. Бонесані до козаків і його обширним та прихильним звітом досягнено кульмінаційної точки в стосунках козацької України до Блаженного Папи Інокента XI. Козацька армія зорганізована щедрістю цього Папи стояла на сторожі християнської Європи проти турецької небезпеки. І мабуть ніколи перед тим, ні ніколи потім у Римі не були так докладно поінформовані та заинтересовані справами України, як у часах Папи Інокента XI.

У цих стосунках козацької України до Папи Інокента XI завважуємо один момент гідний нашої уваги і для нашої сьогоднішньої ментальності в якісь мірі незрозумілій. Маємо на думці з одного боку не тільки толерантне, але батьківське відношення цього святого Папи до козаків православного віровизнання, з другого ж боку синівську пошану супроти Папи, а навіть признання його головою християнства.

Події описані в цій статті — це тільки один з маловідомих моментів нашої історії збережених у ватиканських архівах. Аналогічних моментів є багато. Сьогодні в Римі працюють над виданням ватиканських джерел до історії української Церкви. На сьогоднішній день це вже двадцять великих томів із заплянованих 50 томів. Саме тепер друкується перший том з нової групи цих документів п. н. „Дипломатична переписка Ватикану по історії України”. Кінчаю словами неструдженого редактора цього монументального видання о. д-ра А. Великого ЧСВВ: „Вже в світлі до тепер опублікованого виринає потріба ревізії української історії та її тез... З виданням нової збірки заіснує потреба ревізії деяких тез не тільки нашої церковної, але й політичної історії. Вони такої великої ваги, що така ревізія може наступити і то вже навіть тепер, оттут, поза межами батьківщини”.

Олександр Татомир

КОЗАЧЧИНА XVII-го СТОРІЧЧЯ

Щоб краще зрозуміти близькі перемоги козаків над турками під Віднем, треба дещо приглянутися подіям XVII-го сторіччя в Україні.

В першій половині XVII ст. Польща загарбала під свою владу майже всі українські землі. Чимало наших заможних магнатів спопытилися і служили окупантам. Важке було становище закріпощеного українського селянства. Дещо легше жилося нашим селянам в сусістві з козаччиною.

На Січі постала нова військова організація на зразок лицарських оденів у Західній Європі, які ставили собі завданням оборону християнського світу від мусулман. Широко розходилася слава про запорозьких козаків та їхню одчайдушну боротьбу з татарами й турками. Вже 1594-го року німецький цісар Рудольф II вислав посольство на Січ з грошима й дарунками, щоб намовити козаків до спільної боротьби з турками. Водночас і папа послав свого відпоручника, який однаке не добився до Січі. Тоді до боротьби з турками стали не тільки запорожці, але й козацьке військо з Волині й Брацлавщини.

Згодом козаки піднесли численні повстання проти польського утиску, які, по кількох кінцевих невдачах, на деякий час притихли. Але іскра спротиву та дух волі і дальше находили собі притулок на Запоріжжі. Козаки продовжували боротьбу проти мусулман. Відомі їхні славетні морські походи на Туреччину, зокрема в часах гетьмана Петра Коняшевича Сагайдачного.

Військовий геній гетьмана Богдана Хмельницького зумів розпалити цю іскру на Запоріжжі в могутнє полум'я, що охопило цілу Україну та струснуло ненависне польське ярмо. В часах Хмельницького козацтво набрало великої сили й стало справжньою потугою. Деякі помилки Хмельницького, брак більшої виробленої провідної верстви й постійне зазіхання заздрих сусідів не дали закріпитися українській державності. Найгіршим лихом було те, що згодом наші політики й військовики під впливом чужих інтриг не зуміли найти спільноН мови.

Правобережна Україна у висліді постійних боїв між поляками, турками й москалями, з якими часто співпрацювали,

а то й накликали їх козацькі частини і взаємно винищували себе, недовзі стала пустелею. Населення втікало на північ.

В 1681 р. новий польський король Ян Собеський зробив з Москвою „вічний мир”, що на його основі признано Москві Київ і Лівобережну Україну, а полякам Правобережжя. Польща готовилася до війни з Туреччиною і король відчував потребу козаків. Бачив, що без них не обійтися. Тимто почав знову заселявати спустошене Правобережжя. Провідником колонізаційного руху став полковник Семен Палій (Гурко). Народ охоче вертався на давні посіlostі з Лівобережжя, Волині, Поділля і Полісся. За кoliшнім звичаєм поділено територію на полки. На Правобережжі вибрано гетьманом Куницького з осідком у Немирові.

1683 р. рушила на підбій Західної християнської Європи могутня двістітисячна турецька армія. Перші її колони йшли в напрямі на Відень. Папа Інокентій XI звернувся з палким закликом до християнських володарів, а між ними теж і до польського короля, спішити з допомогою загроженому Відневі. Радив звербувати козацьке військо як найбільше досвідчене в боях з турками. На ту ціль призначив дуже велику суму грошей.

Козаків вербували Палій, Іскра, Менжинський, Самусь та інші. Спершу набір добровольців проходив повільно, згодом набрав розмаху і біля 15.000 козаків під проводом отамана Остапа Гоголя взяли участь у відсічі Відня, яка завдяки до-свідові та боєздатності козаків увінчалася перемогою над турками.

Не зважаючи на поділ України між Польщею й Московією і на братовбивчу війну, козацьке військо здобуло великий розголос у світі. У другій половині XVII-го сторіччя його зараховували до одного з найкращих військових з'єднань. Кожна воююча сторона на Сході Європи бажала мати на своєму боці козаків, що часто вирішували бій у їхню користь. Тому не дивно, що папа Інокентій та король Собеський клали такий великий натиск на вербування козацького війська. Козацькі частини, що брали участь під Віднем, складалися в більшості з козацького населення Правобережної України, яке брало участь у численних боях з польськими та московськими окупантами, а зокрема з турками й татарами, що кілька сторіч плюндрували наші землі. Це населення мало незвичайний боєвий досвід.

При бі羞е ідейному та виробленому проводі українське об'єднане козацтво могло сповнити велику історичну місію не тільки при відбудові української державності, але й при її закріпленні.

Перемога під Віднем недвозначно підкреслила в тому часі значення та ударну силу козацького війська.

Історик — Василь Лосічко

УКРАЇНСЬКІ КОЗАКИ В ОБОРОНІ ЕВРОПИ ПІД ПАПСЬКИМИ ПРАПОРАМИ

(*Під повищим заголовком з'явилася у „Оссерваторе Романо“ цікава стаття, яку тепер передаємо в цілості в українському перекладі. — Ред.*).

**

Вже на самому початку понтифікату блаженного Інокентія XI політичні круги в Римі мали ясне і правильне поняття про Україну, її етнічну форму і її політичні змагання. 1678 року в Римі видруковано географічну карту східних земель Європи, на якій Україна з цілою своєю етнографічною територією була очеркнена точною назвою „Україна або земля козаків“.

Вже три місяці після вступлення на папський престол, блаженніший Інокентій XI виступив через своїх дипломатичних представників в обороні українського католицизму. З цеї нагоди з Риму вийшов ряд Апостольських Листів звернених до найвпливовіших осіб тих же земель, щоб вони своїм політичним і моральним авторитетом не дозволяли, щоб українському католицизму заподіяно яку несправедливість. І інтервенції Папи мали успіх, бо український католицизм не лише міг скріпитись внутрішньо, а саме на переломі 1676-77 рр. з позицій оборонних міг перейти до наступу в повній розв'язці українських церковних питань.

В році 1677 ватиканська дипломатія Варшави та Відня з великою уважністю займається справою Юрася Хмельницького, якого по упадку Петра Дорошенка, Туреччина поставила у проводі власного політичного впливу в Україні. В

Римі були надзвичайно подрібно поінформовані про пляни Туреччини відносно християнської Європи в загальному, і України в особливому. В кінці 1677 року Варшавський Нунцій повідомив Рим про пляни Хмельницького, згідно з якими він бажав відірвати цілу Україну від Московщини і Польщі, піддаючи її під протекторат Туреччини як окрему державу під тогочасною назвою Мала Сарматія, Русь або Роксоланія. Згідно з пляном Хмельницького і Туреччини треба було з'єднатись в замиренні того факту на засадах обширної автономії, релігійної свободи і толеранції. Навіть подано вістки, що сам султан Магомет IV підготовлявся старанно до здійснення цих плянів. Через що, як здавалось, вся сила і військова боєздатність Туреччини мали бути звернені проти західної Європи. Російська дипломатія, як також і західно-європейська, слідкували уважно за подіями в Україні і вивідувались про рухи і мобілізацію українських козаків, що в тому часі були якраз в стадії військової підготовки до нового походу на Крим і саму ж таки Туреччину під проводом кошового Сірка і полковника Гоголя, але в дійсності мали першими перейти у відповідному моменті на сторону Хмельницького і турків, щоб здійснювати незалежницькі пляни України, не впадаючи надто в очі царської Росії. Але ці пляни не знайшли опісля практичного здійснення і покінчились захопленням міста Чигирина царськими і турецькими військами, що з'єднались спільно проти самих козаків. У звідомленнях Нунціїв Варшави і Відня знаходимо дуже подрібний, точний і важкий опис битви проти козаків і упадку козацької столиці Чигирина, що впала не з рації мілітарних, але політичних.

Рік 1679 починається мілітарною дією України проти Туреччини. З великим зацікавленням слідкувала ціла Європа за тими подіями, і на прикладах геройства і відваги козаків у боротьбі з турками також і інші європейські держави поволі тратили страх перед мілітарною турецькою силою і загрозою. На початку понтифікату Інокентія XI-го Україна стала полем битви двох сил: християнської і турецької. В тих роках всі європейські держави високо оцінювали вартість козаків і їх мілітарні здібності. Папа Інокентій XI у своїх плянах оборони християнської Європи в обличчі турецької небезпеки задумав зорганізувати українські козацькі сили, що дійсно опісля відограли велику і рішальну роль в обороні Відня і Угорщини.

В слідуючих роках ватиканська дипломатія доказала, що

вона добре знала про правдиве положення в Україні і здавала собі справу з ваги українських земель і військової сили українських козаків у боротьбі проти турків. Тому використовуючи давню ворожнечу козаків до турків, Рим намагався звернути ті сили в користь християнської Європи.

Та приходило до червня 1683 р. Політичним мужам і дипломатичним європейським кругам стало цілком ясним, що турки з великими військовими силами зроблять інвазію християнської Європи. В тому такі часі стало наявним, що військова кампанія буде звернена проти Відня.

Окрім моральної піддержки і папських грошей, блаженний Інокентій XI бажав взяти активну участь в мілітарній боротьбі. Було ясним, що Папа не міг післати в допомогу Віденеві власні папські війська з Італії. Покидаючи пляни польського короля Івана Собеського і австрійського цісаря організації козацького війська проти турків, Інокентій XI видав наказ папським дипломатам, щоб вони на місці зорганізували окремі відділи козацького війська, призначуючи на ту ціль відповідну суму грошей. Спершу говорилось про ядро лише 3000 козаків, що мали воювати під папськими знаменами. Одночасно до організації того відділу, король Іван Собеський і австрійський цісар підготовляли до вербунку інших козацьких загонів під королівські прапори.

В місяці липні 1683 року Апостольський Нунцій Польщі передав королеві Іванові Собеському певну суму грошей на організацію і вдержання 3000-го відділу козаків, що його негайно мали вислати в похід проти турків, щоб відвернути увагу Туреччини від Угорщини і Австрії, а також відкликати татарів до оборони Криму. В тому самому часі як турецька війська виявляли правдивий план агресії проти Австрії, у Відні роблено заходи, щоб закликати козаків на оборону Австрії. У Варшаві і Відні практично не було жодного готового війська до оборони і жадних засобів, щоб його зорганізувати на скору руку проти загрозливої турецької небезпеки. І так віденський Нунцій, як також і варшавський повідомляли Папу, що обидві держави покладаються на поміч козаків і що одинокі засоби, якими вони диспонували в обороні християнства були тільки ті, що іх Рим признав на ту ціль. Ватиканська дипломатія робила великі зусилля, щоби погодити Варшаву і Відень відносно способу примінення козацьких сил проти турків. Польський король бажав вжити ті сили в

Криму і на Чорному морі, натомість австрійський цісар бажав бачити ті сили на кордонах Угорщини.

Під час коли трачено час на дискусії, турецька війська бурхливим маршом прямували на Віден. В обличчі такої небезпеки покінчилися безпартійні дискусії і польський король зорганізувавши в поспіху військо, подався на відсіч Відневі, щоб принести поміч окруженному містові, що здавалось з дня на день мало впасти в руки ворога. Щоб могти принести таку негайну мілітарну допомогу проти турків, Собеський окрім власної кінноти послуговується козацькою армією, зложеню з сімох полків піхоти, що вже від давна була готова і створена, як писали Нунції, „Щедрістю Святішого Отця Нашого Інокентія Папи XI-го”.

Подаємо короткий опис організації усього козацького війська, опираючись на важливі нововідкриті документи Ватиканської бібліотеки.

Дня 23 червня Апостольський Нунцій з Варшави повідомив Рим, що всі труднощі в організації військового корпусу козаків були переборені, особливо що король дав свою згоду і тому Нунцій вже виплатив суму 90 000 флоринів відповідному комісареві призначенному до організації, що був вже в дорозі до Львова, де приміщено генеральну квартиру для тієї мобілізації. Також вислано різних агентів, що мали завдання проголосити умовини набору до козацького корпусу. Окрім цього повідомлювано про спосіб вербунку козаків і про спосіб виплати коштів і інших заробітків, що мали бути виплачувані згори однорічно або чвертьрічно. 7 липня Варшавський Нунцій мав вже в своїх руках потрібні гроші на три чверті року для 3 000 козаків. До свого листа з 7 липня Варшавський Нунцій додав докладний опис організації козацького корпусу, одягів і конечні плати того ж таки похідного корпусу. Для того корпусу, що „був зорганізований щедрістю Його Святої Папи Інокентія XI-го” були передбачені на один рік видатки коло 270 тисяч флоринів, не враховуючи видатків на прaporи, вози, різномородну зброю і постачання. Корпус мав складатись з 3 000 чоловік і став *першим ядром більшої козацької армії для оборони християнства*. Було в ньому 7 полковників, з яких двох мало під командою 500 чоловік, а інших 5 мали під собою 400 чоловік. Річна платня командира виносила 600 флоринів, а кромі цього їм признаено по 1000 флоринів річно на виряд. Було там також 7 заступників полковників, що одержували річно 300 флоринів

плати і відповідну суму на окремі видатки. Генеральний писар і суддя побирали по 375 флоринів річно. Полкові писарі в числі шістьох діставали разом суму 750 флоринів. Крім цього у війську було 23 сотники з платнею у висоті 240 флоринів кожний. Було там також 7 прапорщиків полкових і 23 прапорщики сотенні по 120 та 90 флоринів плати. Заступники сотників числом 23 одержували 90 флоринів річної платні. У війську було також 291 десятників, що також одержували річно по 90 флоринів плати. Військо складалося з 2 611 чоловік: кожний козак одержував річно по 60 флоринів та загальні видатки на одяг і виряд.

В місяці липні 1683 року прибуло з Риму дальших 100 000 флоринів. Сума 50 000 флоринів була призначена для козаків на похід в Крим, що мав на меті відтягнути силу і увагу татар з властивого поля бою, що в тому часі в дійсності знаходилося на терені Угорщини і Австрії. Таким робом козаки були поставлені в бій проти татар і турків на двох різних фронтах. Так само польський король Собеський призначив 60 тисяч флоринів на організацію деяких похідних козацьких корпусів проти татар в Україні. Дня 19 серпня Апостольський Нунцій повідомив Рим, що „навербовані за папські гроші козаки та інші на кошті державному, знаходяться вже дуже близько”. Дня 26 серпня той самий Нунцій пише: „Є чутка, що найняті за папські гроші козаки вже перейшли попри (Краків) та здається є вже на Шлеську”. В дійсності вже була остання година. Ще раз дня 8 вересня писав Апостольський Нунцій до Риму: „Збираються щораз нові козаки, що їх скоро висилається до королівського обозу, уповаючи, що це найкраща піхота, що її можна мати проти турків.”

Відень врятовано, а турецькі війська розбито і гнано через Угорщину у важких боях. Одночасно до битви під Віднем деяких козацьких віddілів, що дуже відзначились, інші козацькі війська брали участь у боротьбі проти турків в Україні, щоб не залишити її поза границею необороненої Європи. Обраховується, що в тій послідовній воєнній дії брало участь 20.000 козаків під проводом отамана Куницького. На те, щоб християнську перемогу з-під Відня краще закріпити в 1684 р., австрійська дипломатія робить відповідні кроки, щоб козаки систематично непокоїли татар і турків в Україні і вздовж побережжя Чорного моря. Козацькі війська роблячи великі зусилля, у численних і кривавих боях успішно здобувають найбільш укріплені турецькі фортифікації на ріках Дніпрі, Дні-

стрі і Дунаю. Дня 9 лютого 1684 р. Варшавський Нунцій інформував Рим про велику козацьку перемогу над турками і татарами і що того ж самого дня відспівано святочно „Тебе Бога хвалим” з потрійним гарматнім вистрілом.

„Козаки злобули велику перемогу проти Татар і Турків... Із-за цеї перемоги відспівано вчора святково Тебе Бога хвалим з потрійним вистрілом з гармат”.

Дня 16 січня того ж року Апостольський Нунцій Варшави одержав дальших 450.000 флоринів з папського фонду для козаків і на їх військову кампанію в Бесарабії. Ще таки того самого місяця козаки перехопили і розбили повертаючі з нещасливого віденського походу татарські і турецькі війська. Щоб підчеркнути многогранну військову діяльність козаків, дня 13 лютого 1684 р. Апостольський Нунцій писав з Krakova до Риму:

„Козаки, це немов розбурхане неспокійне море, що кидається з прибою і віdboю то в одну, то в другу сторону, раз у розгоні припліву, то знову у найнижчому відпліви, але і тоді воно завжди є в стані віддати найкращу прислугу християнству”.

Свята Столиця, що щедрою рукою допомагала козакам в їх боротьбі проти турків, з найбільшою увагою слідкувала за всіми їх рухами і з великим зацікавленням і захопленням придивлялась зблизька мужній козацькій боротьбі, щоб віддалити турецьку загрозу з християнської Європи, вважаючи кожну козацьку перемогу своєю перемогою. І саме тому дня 2 лютого 1684 р. у Ватикані під час Папської Капелі відправлено святочну Богослужбу в подяку Господеві „за козацькі побіди над татарами”.

Завдяки далекосяглій політиці Блаженнішого Інокентія XI-го Європа спаслась.

Петро Верховинець

ПАТРІЯРХ ЙОСИФ ПРО ПЕРЕМОГУ ПІД ВІДНЕМ

Цьогорічні віденські святкування стають товчком до перевірки наших історичних підручників та зосередження уваги на основніших дослідах не тільки цієї епохальної події, але й взагалі бувальщини українського народу, яку ми в більшості знаємо з чужих джерел. Ці джерела стараються зменшити, або й промовчати значення України на сході Європи, а всі

цивілізаційні, культурні, релігійні й політичні осяги українського народу присвоїти собі.

Вони кажуть, що не ми сторіччями захищали Європу перед дикими ордами, не ми були оборонним муром християнства на сході, що не наше буйне козацтво героїчно боролося з мусулманською навалою і не наші мільйонові жертви та невпинні змагання спинили большевицькі банди від походу на Захід — це все було ділом наших сусідів. Вони спокійно за нашими плечима багатіли та кували зброю, щоб нам, послабленим віковими змаганнями, вбити ніж у спину та пограбувати наші духові та матеріальні здобутки.

Досі чужі історіографи, зокрема польські, всупереч правді, приписували перемогу під Віднем королеві Собеському та героїзмові польських гузарів, а промовчували участь і рішальне значення у цій великій баталії козацьких полків.

По глибших дослідах ватиканських тайних архівів виявилося, що козаки на поклик Папи Інокентія XI станули в обороні християнської віри і блискучо перемогли могутню турецьку армію.

Лист Патріярха Йосифа

Про повищу подію 6-го грудня 1982 року авторитетно написав наш Патріярх Йосиф до Українського Філателістичного Товариства в Австрії. Наводимо дослівний текст листа: „Записано у ватиканських хроніках, що 2-го лютого 1684 року в Римі відслужено торжественно Богослуження з участю Папи в подяку 'за перемогу, що її осігнули козаки над турками і татарами'. Словеса ці залишилися в історії про великий історичний факт, в якому брали участь наші козаки і їхня перемога в 1683 р. врятувала під Віднем Європу. Хоч подія ця великої ваги, на жаль, не всім вона відома, не всі усвідомлюють собі те, що долю християнської Європи врятували тоді ми, український нарід, відвагою, військовим хистом козацьких грудей. Тому вітати треба цей почин Союзу українських філателістів Австрії, щоб про цю знаменну подію оборони Європи перед турецькою навалою розказати підкресленням нашої ролі в ній.

Ватиканський хронікар слушно приписує перемогу над турками під Віднем нашим козакам, хоч воювали там різні народи під проводом польського короля Собеського. Коли турецька навала грозила християнській Європі і тодішні політичні провідники в безконечність дискутували, що робити, Папа Інокентій XI знає, що ані дипломатією, ані конферен-

ціями нічого зробити не вдається. Потрібна вміла, скора і рішуча оборона і цю оборону і перемогу над турками єдино вміють і можуть дати козаки. Тому їх організує, озброює і на оборону християнської Європи висилає. Козаки, не зважаючи на те, що є православної віри, ідуть і діло виконують на славу козацького імені. Один окремий віddіл козаків бореться під папськими прапорами! Який глибокий повчальний зміст має ця перемога.

Хай відзначення цієї події в історії Європи пригадає всім про ролю України на межі між Азією і Європою зі своїм християнством і його чеснотами в українськім серці не лише в минулому, але і в майбутній долі Європи.”

Спільна дія католиків і православних

Лист Патріярха Йосифа підкреслює наступні важливі історичні моменти: в торжественній Богослужбі з участю Папи дякували не кому іншому, а козакам за перемогу над турками. *Козаки врятували Європу.* Папа бачив, що тільки козаки були здібні до скорої та рішучої оборони. Не зважаючи на те, що козаки були православної віри, вони без вагання пішли на допомогу оточеним у Відні католикам. Один козацький віddіл боровся під папськими прапорами.

І коли, згодом, загострилися релігійні непорозуміння між українськими католиками й православними, то у великій мірі їх спровокувала Москва, яка поневолила Україну і нищила всі ознаки її окремішності та зв'язки з Заходом.

На випадок турецької перемоги під Віднем, турки залили б цілу Європу і не вона була би вже центром християнського світу та його шляхетних ідеалів, а під впливом турків служила би ростові ісламу. Та Боже Провидіння інакше зарядило. Козаки, що завжди боронили християнську віру, стали Божим знаряддям і під Віднем врятували Христову Церкву, а теж і Рим — осередок католицької віри.

Лист Патріярха, з основнішим насвітленням ролі козаків під Віднем, заохочує українських істориків більш наполегливо прослідити наше минуле й відтворити правдивий образ колишньої величі України та її невтомної боротьби за вищі релігійно-національні й людські ідеали.

Коли мова про православних козаків, не можна поминути мовчанкою українського православного шляхтича з Бойківщини Юрія Ф. Кульчицького, що своїм безприкладним геройством, як зв'язковий між оточеними віденцями й альянтською армією, яка поспішала з відсіччю, причинився до перемоги

під Віднем. За те вдячні віденці зберегли про нього тривалу пам'ять у своїх анналах, у величавому постументі, назві вулиці і в історичних розвідках.

У 1683 році під впливом смертельної небезпеки всі християни Європи, без різниці віровизнання, стали разом до боротьби з ворогом.

Чи не у більшій небезпеці знаходиться тепер християнство, що його комуністичні ватажки хочуть змести з обличчя землі, а вільну людину здеградувати до рівня заляканої робочої тварини? Чи не час усім християнам, а зокрема віруючим українцям, об'єднатися разом до рішального змагу з пекельними силами Кремля?

Віденські святкування є знаменитою нагодою, щоб за допомогою ватиканських джерел зактуалізувати українську справу та підкреслити велике значення України на сході Європи, як авангард християнства та волелюбних народів. Цієї неповторної нагоди не смімо змарнувати!

Володимир Кульчицький

УЧАСТЬ КОЗАКІВ У БИТВІ ПІД ВІДНЕМ 1683 РОКУ

273 роки тому — 1710 року — помер учасник битви під Віднем Семен Палій, образ якого з любов'ю змалював великий український поет Тарас Шевченко у поемі „Чернець” і вірші „Швачка”.

Протягом XVII ст. війська турецького султана та його васала, кримського хана, неодноразово нападали на Україну і на Польщу та загрожували іншим сусіднім державам. З метою об'єднання зусиль проти наскоків турків, у Європі в той час утворився союз християнських держав, так звана Священна ліга, активна роль в якій належала Австрії, Польщі, Венеціянській республіці і Ватиканові.

дині липня 1683 підійшла до Відня.

Проте Туреччина, скориставшись боротьбою частини угорських феодалів на чолі з Е. Текелієм проти панування Габсбургів, напала на Австрію. Величезна турецька армія (блізько 300 тисяч чоловік) під командуванням великого везіра Кара Мустафи розбила австрійців на території Угорщини і в середині липня 1683 підійшла до Відня.

Імператор Леопольд та інші високопоставлені особи втекли з австрійської столиці. Війська гарнізону налічували всього 10 тисяч чоловік. Турецька артилерія зруйнувала значну

частину укріплень, в місті почався голод, поширювалася епідемія дезінтерії, в наслідок невпинного обстрілу виникали безперервні пожежі. Щоб піднести духа населення, командант оборони Відня граф Штаремберг звернувся з відозвою до жителів міста, в якій закликав їх мобілізувати всі сили на відсіч ворогові. У відозві згадувалася успішна оборона Відня в 1529 р. Тоді, як відомо, місто обложив султан Сулейман II, дружиною якого була захоплена в полон вродлива українська дівчина з міста Рогатина, Настя Лісовська — Роксоляна.

Відень виявився відрізаним від зовнішнього світу і необхідно було якимсь чином повідомити командування військовими силами, які йшли на допомогу Відневі, про критичну і загрозливу ситуацію в обложеному місті. Це нелегке завдання виконав уродженець села Кульчиць Самбірського району в Україні Юрій Кульчицький.

Він під час однієї сутички з турками потрапив у турецький полон, де досконало вивчив турецьку мову, побут і звичаї східніх народів. Після звільнення з полону Кульчицький спочатку працював перекладачем турецької мови у Віденському торговому об'єднанні, яке вело жваву торгівлю з країнами Близького Сходу, а пізніше сам став купцем. Йому невипадково запропонували пробратися через турецькі позиції до табору князя К. Льотаринського, який ішов на допомогу віденцям, і передати важливі відомості про координацію дій проти ворога.

Вночі 13 серпня 1683 р. відважний Кульчицький в дощову погоду, ризикуючи життям, вийшов у турецькому одязі з обложеного міста. Пройшовши через турецькі лінії, він 15 серпня повідомив князя Льотаринського про становище в місті. Після короткого відпочинку він з відповідними листами, не без небезпечних пригод, досвіта 17 серпня дібрався до Відня.

В обложеному місті запанувала не абияка радість, в його захисників вступив новий дух. Листи, які приніс Кульчицький, сповіщали, що на допомогу австрійським військам вирушив польський король Ян III Собеський з нечисленним (всього 26 тисяч чоловік), але добре озброєним і досвідченим військом, яке складалося з поляків і українських козаків.

Подвиг Ю. Кульчицького мав вирішальне значення для розгрому під Віднем численної турецько-татарської армії. Обложене навколо місто нав'язало постійний зв'язок за допомогою світлових ракет з австрійськими, а також польсько-козацькими військами.

Козацький загін, що брав участь у Віденському поході польського війська проти турецьких завойовників, спершу очолював кошовий Є. Гоголь, а коли він в бою загинув — білоцерківський полковник Семен Палій (справжнє прізвище Гурко). Він народився в 40-х роках XVII ст. в козацькій родині в місті Борзні Чернігівської області.

Спочатку Гурко був простим козаком, записаним до реєстру Ніжинського полку. Але звичайне козацьке життя не задовольняло його гарячої натури. В кінці 70-х років, повдовівши, він пішов на Запоріжжя, де швидко виявив себе як хоробрий і талановитий військовий проводир. У народних оповіданнях є згадка про те, що новоприбулий козак сміливо йшов проти всякого ворога. Одного разу, за переказом, він зіткнувся з чортом, що сидів на скелі і посміхався. Козак не розгубився, схопив рушницю і вистрілив. Вражена влучною кулею нечиста сила розтеклася кип'ячою смолою, і скеля запала вогнем. За це відважного козака стали називати — Палій.

На Запоріжжі Палій пробув кілька років. Приблизно в 1681-1682 роках він з кількома сотнями запорожців залишив Січ, перейшов на правий берег Дніпра і почав там енергійну боротьбу проти турецько-татарських нападів. Вдень і вночі, визначаючи шлях за сонцем і зірками, ховаючись у степових балках і перелісках, козаки підстерігали татарські загони, несподівано нападали на ворога, сміливо атакували його і примушували втікати.

Слабка у військовому відношенні шляхетська Польща була змущена підтримувати ці козацькі загони, щоб захистити свої південні кордони. Був виданий навіть офіційний акт, за яким козакам дозволялося заселяти спустошені землі Правобережжя, куди за закликом Палія почали переселятися селяни-втікачі і козаки з різних кінців України. Опорним пунктом правобережного козацтва стало місто Хвастів, де збудовано фортецю.

Вранці 12 вересня 1683 р. почалася битва під Віднем, яка закінчилася повним розгромом турків. На жаль, історія не зберегла докладніших відомостей про безпосередню роль Гоголя і Палія та українських козаків у цій великій перемозі. Турецькі війська залишили на полі убитих, обоз і майже всю артилерію. Збережені турецькі частини відкотилися до Будапешту, втративши ще 10 тисяч чоловік при переправі через Дунай. Переслідуючи турків, Ян III Собеський і Палій завда-

ли їм нової поразки, після чого Кара Мустафа втік до Београду, де був страчений за наказом султана.

Віденська битва мала велике значення в історії країн Центральної Європи. Розгром під стінами Відня поклав кінець турецькій експансії в Європу.

Вдячні віденці подарували Кульчицькому запас кави, захоплений у турків, і він заклав у Відні першу в Європі каварню „Під голубою пляшкою”. Австрійський дослідник А. Шерпе розповідає, що Кульчицький обслуговував своїх гостей разом з дружиною у фантастично-багатому українському одязі, який привертав увагу багатьох. Спочатку подавав він каву на турецький спосіб, тобто без цукру. Коли ж став додавати цукор, це значно збільшило його клієнтелю.

У 1885 році на розі будинку однієї з віденських каварень споруджено бронзовий пам'ятник, на якому відомий австрійський скульптор І. Пендль зобразив героя в турецькому вбранині. У лівій руці він тримає піднос із маленькими філіжанками, а в правій кофейник, перехилений над філіжанками. Позаду статуї до висоти колін видніють з лівого боку кінці турецьких бойових прaporів і бунчуків з півмісяцями та крива турецька шабля, а з правого боку щит, булава, сокира та інші турецькі військові трофеї. Серед них в'яться лаврові гілки з листками, що прикривають мішок з кавою. Пам'ятник нагадує про видатну перемогу над турками в 1683 р. й героїчний вчинок патріярха віденських каварняників.

Іменем Кульчицького названо вулицю в одному з центральних районів Відня, а його подвигові присвячено чимало історичних досліджень і художніх творів.

Український народ не тільки мужньо захищав свої землі від багатьох іноземних загарбників, але й окремі його представники вписали славні сторінки й у загальний літопис боротьби проти агресії султанської Туреччини. До таких сторінок, безперечно, відноситься участь козаків під проводом Семена Палія в битві під Віднем і внесок нашого одчайдушного земляка з Бойківщини Юрія Кульчицького в її успішне завершення.

Мгр. Мирон Утриско

**СТАРАННЯ Т-ВА „БОЙКІВЩИНА” ДЛЯ ПОШИРЕННЯ
ФАКТИВ ПРО ГЕРОЙСЬКУ УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ
ПІД ВІДНЕМ 1683 РОКУ**

Головний герой Відня 1683 р. Юрій Франц Кульчицький походив з Кульчиць Шлях. к. Самбора на Бойківщині, тому Гол. Управа Т-ва ще в 1982 р. кількома листами зверталася до СКВУ, щоб рік 1983 проголосив роком Ю. Фр. Кульчицького. В листах м. ін. ми писали, щоб СКВУ проголосив у пресі, хай українці в цілому вільному світі пороблять відповідні заходи для відзначення геройського подвигу Ю. Фр. Кульчицького під Віднем, яким він врятував християнську Європу перед ісламським заливом. Одночасно ми інформували про плянування видати дві книжки про ті події з-перед 300 років, одну у Відні, другу у Філадельфії, а 1 жовтня 1983 влаштувати З'їзд на Союзовіці для відзначення Ю. Фр. Кульчицького.

В дні 7 березня голова Гол. Управи був на авдіенції в преосв. митрополита кир Стефана, на якій обговорено м. і. видання звернення Владик до мирян. По кількох днях Гол. Управа одержала письмо від Ординаріяту, в якому пишеться: „...це добре й похвально, що наші Товариства відзначають різні історичні події й особи, бо це має вплив на виховання молоді. Заохочую Вас і Ваше Т-во продовжувати корисну працю для нашого народу. Не завжди є доцільно, щоб Церква у світській справі видавала Пастирські послання. Вони мають в першу чергу вплинути на вірних, щоб вони духовно обновилися в Христі Господі. Очевидно, що Церква завжди буде сприяти шляхетній і корисній праці наших Товаристств для народу. Бажаю Вам успіху у праці Вашого Товариства, нехай Господь обдарить Вас і членів Вашого Товариства „Бойківщина” щедрими небесними дарами...”

В українській пресі ЗСА і Канади появився ряд статей про ті події: О. Татомира „Перемога під Віднем”, М. Утриска „Ю. Ф. Кульчицький основник першої каварні у Відні” та „Значіння перемоги під Віднем”, Л. Стадніченко, „Козацькі знамена під Віднем”, д-ра Р. Сміка „Іспит національної зрілості”, Б. Ямінського „Герой Відня українець Ю. Кульчицький” та інші.

Крім цього в пресі було проголошено ряд закликів та звернень Гол. Управи Т-ва.

В днях 1 і 2 жовтня 1983 р. відбудеться на Союзівці, ЗСА Ювілейний З'їзд присвячений Ю. Фр. Кульчицькому у 300-ліття його геройського подвигу. В програмі мистецькі виступи, Святочний бенкет і Виставка відповідних експонатів.

Леся Стадниченко

КОЗАЦЬКІ ЗНАМЕНА ПІД ВІДНЕМ

У зв'язку з близькими святкуваннями річниці бою під Віднем, не без причини насторожилась і затривожилась у вільному світі наша спільнота, готова боронити наше добре ім'я, не допускати до нехтування нашою історичною правдою. Австрія і вся християнська вселенна, очолювана апостольською столицею, буде відзначувати 300-річчя перемоги над турками не з абиякою увагою. Дуже хотілося б вести перед у тих святкуваннях нашим сусідам полякам, у яких коротка і селективна пам'ять ніяк не дозволяє призвати нам, їхнім колишнім союзникам, нашої допомоги для них у нелегкій у той час розв'язці політичного і мілітарного конфлікту. Це нічого нового, бо ж у поляків — це вже не поодинока, окрема ознака дуже небезпечної для них недуги, але наявний, довготриваючий синдром. До певної міри зрозуміло, що з багатьох причин, наприклад, затаюється або згадується дуже дискретно про коляберацію мадярів з турками в той час, коли ті останні маршували на австрійську, осоружну ім, мадярам, столицю.

Добре, що ми наполегливо і уперто перевіряємо і вишукуюмо всі доступні нам джерела-факти, що мають будь-яке співвідношення до важливої для нас знаменної події. Використовуймо всі нагоди, де тільки зможемо, щоб промовити пе реконливо до приспаного сумління християнського світу.

У нашему ж шуканні за ключевими свідками і доказами, слід було б згадати про один незвичайний документ, який усім зацікавленим святкуваннями особам легко буде відчитати.

Він приміщений на видному місці у Ватиканському музеї в Римі і розписаний чітко үніверсальною мовою — відомою для всього людства — мовою і азбуково спостережливої кисті. Це знана картина талановитого маляра Яна Матейки — „Ян Третій Собеський під Віднем”.

Сам Матейко, відомий майстер історичної картини, мистець, хоч трохи неясного національного походження, став вір-

но на сторожі-службі польській історії. У тому і нам зробив немалу прислугу, а радше належність. Монументальна картина „Собеський під Віднем” — справжній тріумф польського „оренжа” і польської корони. Картина багатолюдна — побідник-монарх, пишне лицарство, багатство добичі, турецькі трофеї...

Але хіба дуже зизе око не догляне, що картина суто замаяна козацькими бунчуками, — не помітить хвацького воїна, якого мистець приодів уміло у козацький таки жупан, нічим не схожий, ніде правди діти, на польський контуш.

Думаю, що картину сміло можна уважати документарною.

Вартга було б пригадати про те, хоч це справа може і другого порядку, як вирішили польські патріоти під час Другої світової війни вирятувати від німецької нищівної руки відомий „документ” і невигідного свідка тевтонської неслави, картину повище згаданого мистця Матейки — „Пруська чолобитня” (голд прускі). Образ було старанно порізано на куски і заховано на час війни в засекречених місцях. Сьогодні врятовану і бездоганно відновлену картину подивляє з гордістю і надією молоде польське повоенне покоління. „Нашу ж” картину „Собеський під Віднем” таки не можна буде, як невигідного свідка, почетвертувати чи сховати. Вона може стати під час святкувань навіть центром уваги!

Відносно „пруської чолобитні”, може і її ніколи не було б, якщо б вигідно забуті хоробрі русичі, допомагаючи полякам — „не зарилися б були по-коліна у землю” під славновзвісним Грунвалльдом — як 273 роки пізніше козаки під Віднем.

Зовсім не зле понарікати трохи помежи собою, як каже дехто, „переконувати себе самих в тому, що вороги нас б'ють”. Конечність виговоритися є не тільки полетшою для нас, психічним відпружненням, але звичайно конструктивним чинником, збудником і поштовхом до важного почину.

Прислухаймося ж уважно до ділового заклику у нашій пресі (О. Т.). Спішім на допомогу моральну і матеріальну нашим віденцям, які приготовляються взяти активну участь у святкуваннях.

Мгр. Мирон Утристко

ІМПЕРІАЛІСТИЧНІ ПИСАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ШОВІНІСТІВ

Всі заслуги про перемогу над Турками 1683 р. під Віднем, поляки приписують собі і своїму королеві Янові II Собеському. А яка властиво була участь поляків і їхні заслуги під Віднем? Чи в дійсності їм належиться вся слава? Знаємо, що ще на передодні війни Туреччини з Австрією дня 31 березня 1683 р. папа Інокентій XI зорганізував Святу Лігу для оборони християнської Європи від ісламських турків, до якої вступили Австрія, Польща і Венеція. Ян Собеський зобов'язався виставити армію із 40 тисяч вояків. Історики подають, що номінально він мав всього війська до диспозиції 12 тисяч гузарів, але це лише на папері, фактично їх було всього кілька тисяч. Він зарядив набір вояків в західних польських воєвідствах, який однаке мав дуже малий відгук. З тими що вже мав, було всього неповних десять тисяч жовнірів. Тому що Ян Собеський був великим князем Литви і України, свій заклик про вербування вояків він поширив теж і на Литву і Західну Україну. Там вислід був крацій, з українських теренів зголосилося близько 9 тисяч, а з Литви одна тисяча. Коли зарахувати козацьку армію, яка числила близько 4 тисячі в папському корпусі і 12 тисяч (щонайменше) під командою отамана Гоголя — разом 16 тисяч, то всього війська під командою Собеського було 25 тисяч українців, 10 тисяч поляків і тисяча литовців — разом усіх 36 тисяч, в тому лиш дещо більше як *одна четверта поляків!* Коли узгляднити, що завдяки українцеві Ю. Кульчицькому, якого геройський подвиг підтримав на дусі віденців, що вони не піддалися туркам, та, що українські козацькі війська здобули головну квартиру Карапа Мустафи, приневолюючи турків до панічної втечі, то тих великих заслуг поляків під Віднем зовсім не було видно! Як найновіші джерела подають, Собеський тому був гол. командантом під Віднем, бо це він поставив як вимогу в попередній умові з австрійцями. У своїх листах, збережених по сьогодні, Собеський виразно писав, що без прибууття головних козацьких сил під Відень, він бою за Відень не починає. І коли ці козацькі полки прибули 10 вересня, він 12 почав наступ! Ніхто не може собі присвоювати козаків, бо в XVII стол. були лише УКРАЇНСЬКІ козаки! На ватиканській мапі з того часу українські землі є названі: Україна (Русь) або Козацька держава.

Всі історичні джерела подають, що польських козаків нігде ніколи в тих часах не було. Всі козацькі частини і воїаки-лицарі із Зах. України були українцями! Лиш тому, що українська армія була під начальною командою Собеського, поляки пишуть, що то було польське військо. Але під командою Собеського під Віднем були теж австрійсько-німецькі війська, чому вони не пишуть, що вони теж поляки?

Польський часопис в Америці „Гвоздя полярна” в березневому числі між іншим пише, що Юрій Кульчицький „польяк”? Юрій Франц Кульчицький (1840-1892), герой Відня, народився в Кульчицях Шлях. коло Самбора в чисто українському селі, на Бойківщині, де ніколи не було поляків Кульчицьких. Поляки це дуже добре знають, а мимо цього до сьогодні фальшують історичні факти і пишуть, що Кульчицький поляк. Горбатого могила не направить. Це постійні методи польських шовіністів і імперіялістів! По першій світовій війні, коли Франція допомогла їм здобути Західну Україну, в якій було 8 мільйонів українців, це є одна четверта населення цілої Польщі, тодішня польська влада хотіла усіх українців зробити поляками, вимагаючи від них зміни метрик і національності. Так теж Коперника, знаного астронома, зробили поляком, хоч він був українського роду. Українську візантійську ікону вивезли з Белза до Ченстохови і проголосили її патронкою поляків — „крульовою Польські”.

Польський письменник Вінценті Рапацкі написав драматичний твір „Одсеч Ведня” — Варшава 1883 р. В ньому українець Юрій Франц Кульчицький гербу Сас — герой Відня представлений не лише як поляк, але як польський патріот, приписуючи йому польський герб Рогаль.

Від таких і тим подібних польських писань аж роїться. Останньо лиши у Відні вийшло три польські книжки про оборону Відня 1683 р.

Ми не атакуємо нікого і не привласнююмо собі чужого, але мусимо боронити правду і висвітлювати історичні події такими, якими вони в дійсності були. Ватиканські та інші чужинецькі джерела, крім українських, потверджують виймкові і рішальні заслуги Ю. Кульчицького та українських козаків в обороні Відня і західної християнської Європи від ісламського заливу турків.

З М И С Т

Вступне слово	стор. 3
Борис Ямінський. Герой Відня — українець Ю. Ф. Кульчицький	5
Мирон Утристко. Ю. Ф. Кульчицький — організатор першої каварні у Відні	18
Іван Німчук. Ю. Ф. Кульчицький і його подвиг	21
Олександер Татомир. Перемога під Віднем	30
Мирон Утристко. Скільки козаків було під Віднем 1683 р. . .	35
о. Лев Сембратович. Українці під Віднем в 1683 р.	40
Мирон Утристко. Віденський битва 1683 — Козаки — Кульчицький ..	44
о. Іван Назарко. Блаженний папа Інокент XI і Україна ..	48
Олександер Татомир. Козаччина XVII-го сторіччя	62
Василь Лосічко. Українські козаки в обороні Європи під папськими прапорами	64
Петро Верховинець. Патріярх Йосиф про перемогу під Віднем	70
Володимир Кульчицький. Участь козаків у битві під Віднем 1683 р.	72
Мирон Утристко. Старання Тов. „Бойківщина” для поши- рення факту про геройську участь українців під Віднем 1683 р.	76
Лесся Стадніченко. Козацькі знамена під Віднем	77
Мирон Утристко. Імперіялістичні писання польських шовіністів	79
Ціна — \$5 (америк. долярів)	

---

*Знімок на обкладинці: Українець з Кульчиць Шляхетських
пов. Самбір на Бойківщині ЮРІЙ ФРАНЦ КУЛЬЧИЦЬКИЙ
гербу Sas (1640-1694), герой Відня 1683 р., основник першої
каварні у Відні, Австрія*

